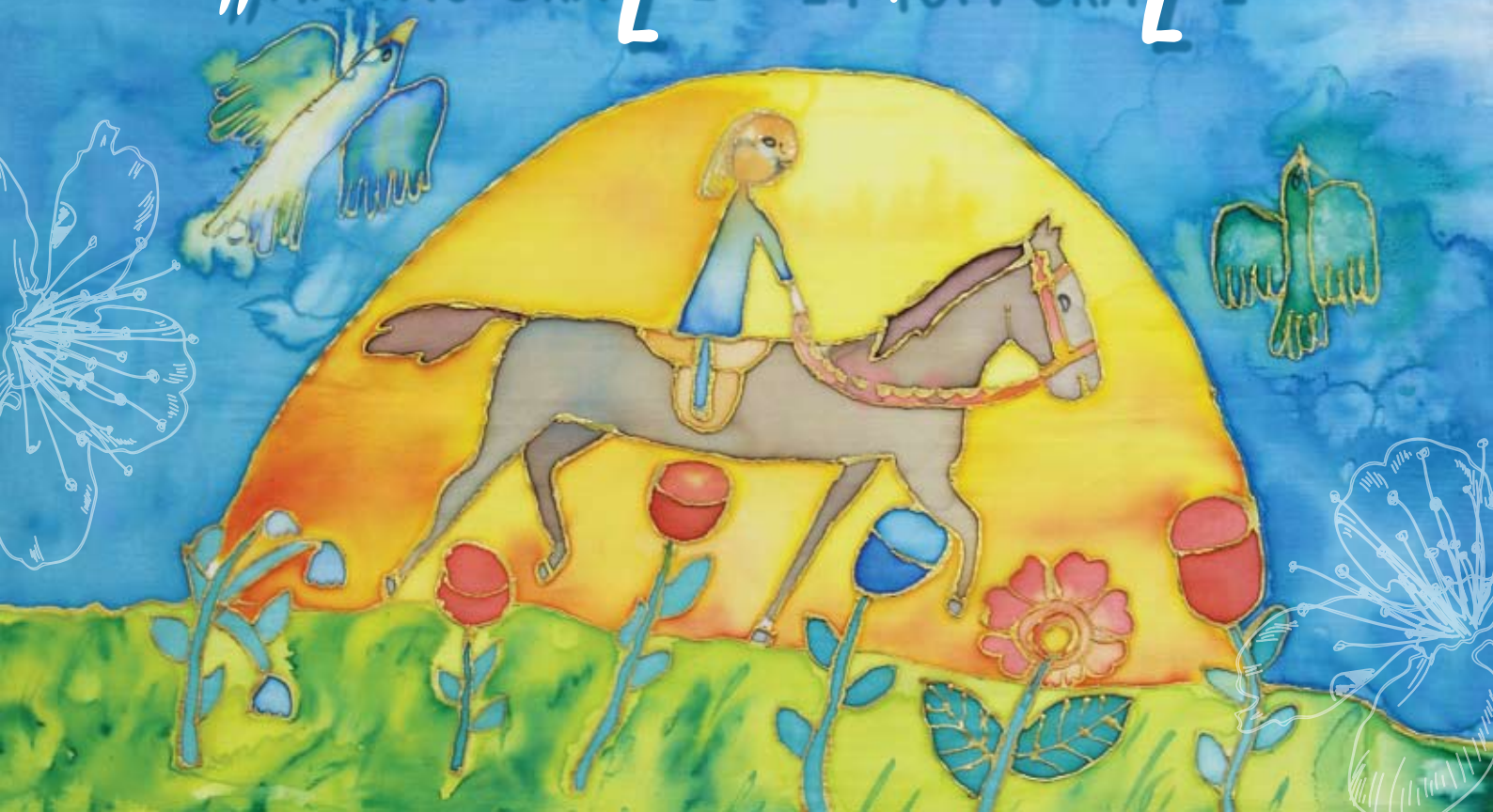

„KA TAUGRA ŽI - I MON GRA ŽI“

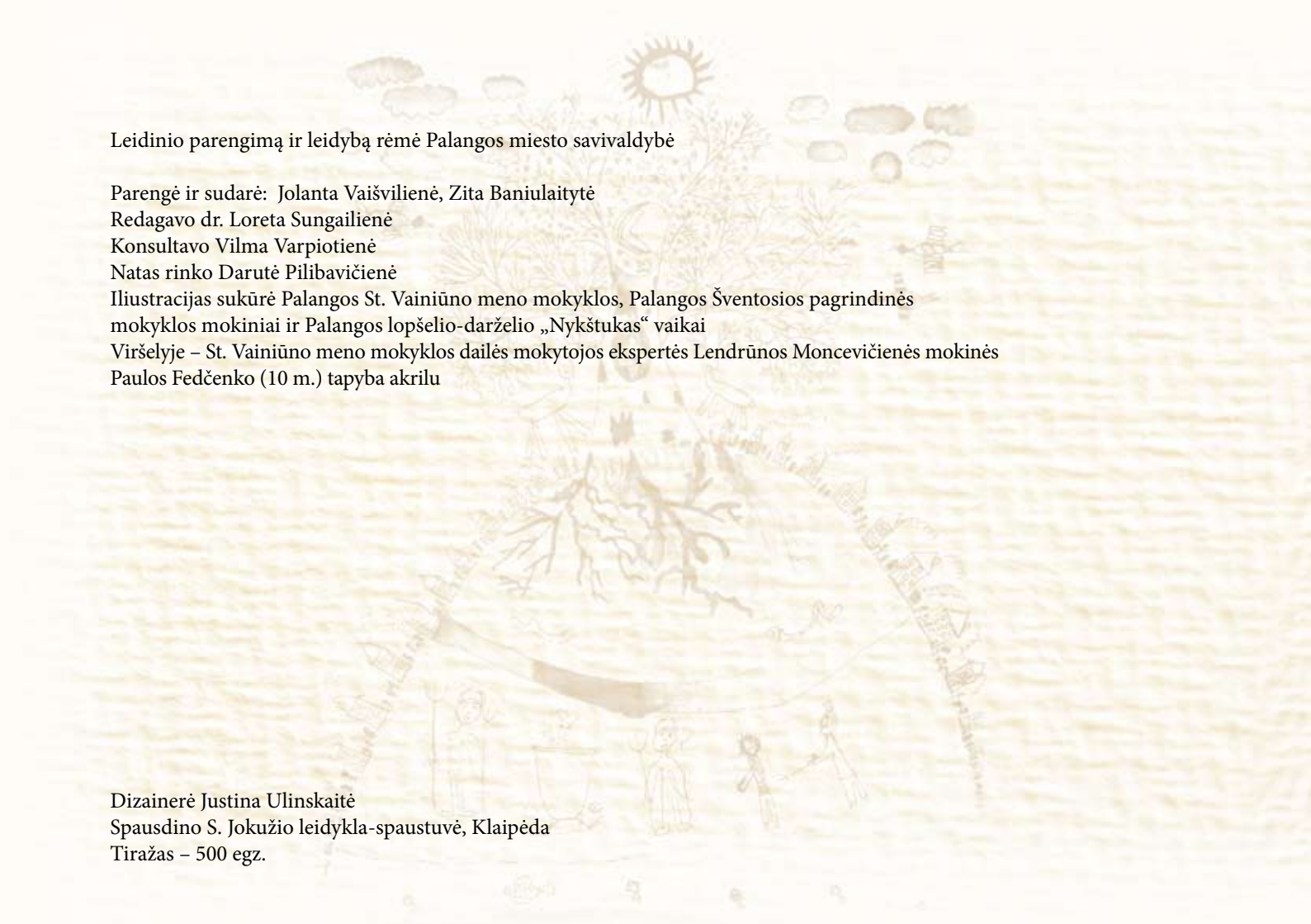

„KA TU GRA^VI - I MON GRA^LI“

*Projekto „Tradicionių švenčių papročių puoselėjimas šeimoje“
metodinis leidinys*

Parengė Jolanta Vaišvilienė, Zita Baniulaitytė

*Palangos švietimo pagalbos tarnyba
Palanga, 2016*

Leidinio parengimą ir leidybą rėmė Palangos miesto savivaldybė

Parengė ir sudarė: Jolanta Vaišvilienė, Zita Baniulaitytė

Redagavo dr. Loreta Sungailienė

Konsultavo Vilma Varpiotienė

Natas rinko Darutė Pilibavičienė

Iliustracijas sukūrė Palangos St. Vainiūno meno mokyklos, Palangos Šventosios pagrindinės mokyklos mokiniai ir Palangos lopšelio-darželio „Nykštukas“ vaikai

Viršelyje – St. Vainiūno meno mokyklos dailės mokytojos ekspertės Lendrūnos Moncevičienės mokinės

Paulos Fedčenko (10 m.) tapyba akrilu

Dizainerė Justina Ulinskaitė

Spausdino S. Jokužio leidykla-spaustuvė, Klaipėda

Tiražas – 500 egz.

Turinys

Ižanga..... 6

ADVENTAS

Advento darbeliai

Žaisliukų eglutei gamyba..... 7

„Pipirninkų“ kepimas..... 8

Advento pramogos

Mįslių minimas..... 8

Žiedo dalinimas..... 8

Pasakėlė be galo „Kumelelė“..... 9

KŪČIOS

Ką veikiame Kūčių dieną?..... 9

Eglutė..... 10

Kūčių vakarienė

Kūčių patiekalai..... 10

Prie Kūčių stalo..... 11

Būrimai..... 12

Kūčių nakties stebuklai 12

Rateliai ir dainos

Zoikeli poikelis..... 13

Kiškelis..... 14

Medėnė nomā..... 15

Po suodneli vākščiudama..... 16

Išbiegs, išbiegs..... 17

Prisimink, pakartok, papasakok

Ką tinka veikti Kūčių dieną?..... 18

Kaip tu praleidi Kūčių vakarą?..... 18

ŠVENTOS KALĖDOS

Ką veikiame per Kalėdas?..... 19

Šventinis Kalėdų stalas

Palangiškių Kalėdoms gaminti patiekalai 19

Sveikinimai..... 19

Kalėdų apeigos ir pramogos

Blukvilčiai..... 20

Blukvilčių giesmė 21

Palangiškių pramogos..... 22

Kaip galėtumėte pramogauti jūs?..... 22

Žaidimas su fantų išpirkimu..... 22

Skaičiuotė..... 23

Dainelės

Žvėrbliis suprašė..... 24

Žvėrblii, žvėrblii..... 24

Prisimink, pakartok, paklausyk

Kas tie blukvilčiai?..... 25

Kūrybinė užduotis šeimai..... 25

UŽGAVĖNĖS

Ką veikiame per Užgavėnės?..... 26

Užgavėnių valgiai..... 26

Persirengėlių vaikštynės

Ekem „žydās“!..... 26

Persirengėlių elgesys..... 27

Užgavėnių personažai..... 28

Morynė..... 29

Pasiruoškime Užgavėnėms

Kaukė iš medžiaginio maišelio..... 30

Oželio kaukė..... 31

Barškalių gamyba..... 32

Dainelės ir šokiai

Ok vei, ok vei..... 33

U tiu tiū, sušalau..... 33

Šeimininke šiū namū..... 34

Ejė žydas keleliu..... 35

Vėins viedar' bekepous..... 36

Žyds šoni šokava..... 37

Prisimink, pakartok, pasinaudok

Kaip linksminsimės per Užgavėnės?..... 38

Keletas naudingų patarimų tėveliams..... 39

ŠVENTOS VELYKOS

Pasiruoškime Velykoms

Gavėnia..... 40

Didžiosios savaitės papročiai..... 41

Verbos..... 41

Šventa ugnis..... 42

Vanduo..... 42

Margučiai..... 43

Didžiosios savaitės darbai, kuriuos galite nuveikti
ir jūs 43

Vėlyknaktis..... 43

Valgių šventinimas..... 44

Vėlykų valgiai..... 44

Vėlykų sekmadienis

Ką veikiame per Vėlykas?..... 44

Prausimasis jūroje..... 45

Vėlykų stalas..... 45

Vėlykų pramogos

Apeiginis plakimas ir kimėnėjimas 46

Vėlykaujantys vaikai 46

Kiaušinių ridinimas 47

Laistymasis vandeniu ir supimasis... 47

Atvėlykis..... 47

Dainos ir rateliai

Aš toriejau vėstelė..... 48

Pylėlė balta..... 49

Linksmumas, gražumas..... 49

Garnys, garnys..... 50

Upelė..... 51

Prisimink, pakartok, sukurk

Ką darome per Vėlykas?..... 52

Kūrybinės užduotys vaikams..... 52

JURGINĖS (JORĖ)

Ką veikiame per Jurgines? 53

Jurginių tradicijos Palangoje

Birutės kalno paslaptis..... 53

Šventasis riteris Jurgis..... 54

Jurginės šiandien..... 54

Birutės daina..... 55

Prisimink, patikrink, aptark

Ką tinka veikti per Jurgines?..... 56

Patikrink, ar žaliuoja..... 56

Užduotis suaugusiems..... 56

JONINĖS (RASOŠ, KUPOLĖS)

Šventės vardų reikšmės 57

Ką veikiame per Jonines? 57

Joninių apeigos ir pramogos

Laužai 57

Jonų sveikinimas 58

Vainikas 58

Būrimai 58

Raganos 59

Paparčio žiedas 59

Ratelis ir dainelės

Esem darželin 60

Nevažiuok, debeseli 61

Nelyk, lieteliau 62

Prisimink, pakartok, pasidaryk

Ką veiksi per Jonines? 63

Ar pažįsti vaistažoles? 63

Ar moki pinti vainikus? 63

Valstybinės šventės 64

Šaltiniai 65

Illustracijų autoriai 65

Dainelių, ratelių, šokių, žaidimų ir pasakėlių

pateikėjai 66

Ižanga

Ši knygelė – rekomendacinio pobūdžio leidinys mokytojams ir tėveliams apie tradicines Palangos krašto kalendorines šventes, gimęs įgyvendinant Palangos švietimo pagalbos tarnybos projektą „Tradicinių švenčių papročių puoselėjimas šeimoje“. Tikimės, kad ji padės ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendruomenėms rūpintis savojo krašto papročių puoselėjimu, prisimenant senąsias tradicijas ir bandant jas įprasminti naujai. Tereikės iš gana gausios medžiagos išsirinkti tai, kas atrodo aktualu, įdomu ir prasminga šiandieną ugdant jaunąją kartą.

Sudarant šį leidinį remtasi kraštotyriniais bei moksliniais straipsniais ir leidiniais, asmeniniais šio krašto tradicijų puoselėtojų archyvais. Leidiniui talkino: Palangos kultūros ir jaunimo centro etnografė Zita Baniulaitytė, pateikusi kraštotyrinę medžiagą bei rekomendacijas, humanitarinių mokslų daktarė Loreta Sungailienė redagavusi leidinį, sutvarkiusi žemaičių tarmės tekstus, pasiūlusi kūrybinių užduočių vaikams, jų tėveliams bei ugdytojams, mokytoja ekspertė Lendrūna Moncevičienė, mokytojos metodininkės Audronė Bukauskienė, Dovilė Oškinytė, parinkusios iliustracijas ir paruošusios kaukių gamybos aprašymus, vaikų folkloro ansamblio „Kikilis“ vadovė Diana Šeduikienė, papildžiusi ratelių ir dainelių skrynelę.

Edukacinių programų ciklą sudaro pagrindinės lietuvių kalendorinės šventės: Kūčios-Kalėdos, Užgavėnės, Velykos, Jurginės, Joninės.

Pasiruošimas kiekvienai šventei reikalauja nuoširdaus ir kūrybiško suaugusiųjų požiūrio. Turbūt nerasime vieno teisingo atsakymo kaip vaikus sudominti savo krašto tradicine kultūra ir skatinti ją perimti. Kita vertus, viskuo besidomintys ikimokyklinio amžiaus vaikai labai natūraliai perima suaugusiųjų siūlomas veiklas. Tad užduotis mums, suaugusiems, lyg ir nesudėtinga – sugalvokime ir pasiūlykime mažiesiems įvairius, įdomius, vaikus ir suaugusiuosius bendrai veiklai suburiančius užsiėmimus, o vaikai pasirinks ir išmoks tai, kas jiems artimiausia, patraukliausia. Tegul jie paragauja savo krašto tradicinių valgių, pasimoko dainelių, ratelių, tegu šventes pažįsta žaisdami, mindami mėsles, atlikdami užduoteles. Tegu pasidžiaugia savaip perkurdami leidinyje pateiktą tautosaką. Svarbiausia, kad suaugusieji sugebėtų sukurti tradicinę šventę kaip žaidimą ar pramogą, o vaikus įtrauktų kaip visaverčius tų švenčių dalyvius ir nepakeičiamus savo pagalbininkus!

Leidinio tekste rasite autentiškų pasakojimų fragmentų, užrašytų tarmiškai, remiantis kalbininkų parengtais žemaičių kalbos rašybos patarimais (atkreiptinas dėmesys į tai, jog tarmiškuose tekstuose ilgosios ir nosinės balsės žymimos brūkšniais virš raidžių – ā, ē, tik raidė y rašoma įprastai). Tarmiški tekstai primins, kad palangiškių tarmė svarbi ir saugotina ne mažiau nei kitos tradicijos.

*Taigi, linkiu jaukių ir kūrybingų kalendorinių švenčių.
Su geriausiais linkėjimais – sudarytoja Jolanta Vaišvilienė*

ADVENTAS

Adventas – didžiojo laukimo metas. Visą gruodžio mėnesį laukiame Kalėdų – didžiausios metų šventės, kada sugrįžta saulė ir ima ilgėti dienos. Anksčiau per Adventą buvo nevalia linksmintis bei trankių darbų dirbti. Tas laikas lydimas paslapties, susikaupimo, ramybės ir susitaikymo. Būtina atsiprašyti vieniems kitų, atiduoti skolas, baigti bartis. Tamsiais ir ilgais žiemos vakarais geriausia visokių žaidimų žaisti, mįsles minti, pasakas pasakoti, skaičiuotes kurti, burti, orus spėti ar giesmes giedoti, dovanėles ir žaisliukus gaminti. Ir šitaip pasitikti Kalėdas – saulės sugrįžimą ir Kūdikelio Jėzaus gimtadienį.

Advento darbeliai

Žaisliukų eglutei gamyba

Palangiškiai popierinius žaisliukus ir girliandas gamino iš saldinių popieriukų, folijos, paprasto ar krepinio (tam-pomo) popieriaus, šiaudelių. Mėgo daryti paukštukus: kiaušinį išpučia, įkiša iš popieriaus „armonika“ sulankstytus sparnelius ir uodegytę, prilipdo snapelį.

Pabandykite pasigaminti varpelį, žibintą, girliandą, žvaigždę ar angelėlį. Darbeliai nesudėtingi, prireiks tik spalvoto popieriaus, žirklių, pieštukinių klijų ir, jei turite, karoliukų:

http://mudubudu.lt/darbeliai_ziemai | <http://amatukai.lt/zyma/vaiku-darbeliai-eglute/page/2/>
<http://amatukai.lt/kalediniai-popieriniai-eglutes-zaisliukai/>

„Pipirninkų“ kepinimas

Palangos krašte kalėdiniai meduoliukai buvo vadinami „pipirninkais“ (žemaitiškai – „pipirninkā“). Jie buvo kepa-mi prieš mėnesį ar bent savaitę iki Kalėdų ir gerai paslepiami nuo vaikų, dažniausiai išnešami į palėpę („ant aukšto“). Tešla kaip meduolio, tik kietesnė, kad būtų kočiojama. Cinamonas, gvazdikėliai – būtini prieskoniai. Formelėmis arba stikline išspaudžiami sausainiai. Skylutę galima padaryti ir siuvimo antpirščiu. Buvo kabinami ant eglutės.

Advento pramogos

Mįslių minimas

- Ne medis – o su lapās, ne drabožis – o susiūts, ne žmuogos – vo vėskou pasakuo. (Knyga)
- Do rėt, do rėtėn, penkė kėš, do švėtėn. (Rakėn doris)
- Rytmetie ėn keturiuoms kuojuoms, dėina – dvijuoms, vakare – trim. (Žmuogos kūdikystie, branduo ėr senatvie)
- Gaidys ont laktas, gruobā ont žemės. (Laikruodis ont sėinas)
- Pats plėks, drabužė ontie. (Žvakė)
- Sens senielis, ont stuoga pasilėpės pypkė rūka. (Kamėns)
- Vėinuos muotėnas septynės dokras, ėr kuožna kėto vardo. (Savaitės dėinas)
- Akmens kuojės, medė lėimou, stėkla akis, šiaudū keporė. (Truoba)
- Jied kāp jautis, dērb kāp gaidys. (Tinginys)
- Tor kuojės - bet nevākštiau, tor plunksnas - bet nelakiau, tor šiaudū - bet nejied, tor dūšė - alė ne visumet. (Luova)
- Atvažiava pakuliuorė, ėssėgonda gaspaduorė, vuo nomā pru longus išlinda. (Žvejė trauk tinklus)
- Dvė pelytės – ketorės oudegytės. (Naginės/suvarstuomė batā)
- Ketorė brolė pu vėina keporė. Kas? (Stals)

Žiedo dalinimas

Susėda visi ratu, dažnai suaugusieji su vaikais kartu. Rankų delnus suglaudžia. Išsirenka „piršlį“ žiedo dalinimui ir „sargą“ spėjimui. „Piršlys“ dalina kiekvienam kokį nors smulkų daiktą (žiedelį, sagą ar kitą), sakydamas: „Aš tau doudu žėb žėideli – naruodyk“, o „sargas“ šone stebi.

Išdalinęs „piršlys“ klausia: „Sargi, margi, pas kou žėids?“. Kai „sargas“ atspėja, jiedu su „piršliu“ eina į kampą sugal-

voti, ką pripirš tam, pas kurį atrado žiedą.

„Piršlys“ sako rodydamas ranka saulės tekėjimo, laidos kryptimis: „Če saulė tek, če leidas, ne če, ne če, ne če. Čia – pati tėsa“. Ir parodo į tą pusę, kurioje gyvena peršamasis. Visi spėlioja, kas tas „kavaličius“ arba „panelė“ (tai gali būti vaikas ar suaugęs, kurio nėra tarp žaidėjų, pavyzdžiui, koks nors keistuolis ar nevalyvas kaimynas – svarbu, kad būtų kažkuo įdomus ir juokingas personažas). Žaidėjai gali klausinėti, kaip atrodo, pavyzdžiui, „kuoki dideloma?“, „kuokė aukštoma?“, „a anou akis kreivas?“ ir kt. Kai jau išsiaiškina, kas tas peršamasis, atspėjusysis eina į „sargus“, buvęs „sargas“ – į „piršlius“, o buvęs „piršlys“ sėdasi prie visų.

Pasakėlė be galo „Kumelelė“

Gyvena senis ir senelė. Toriejė kumelė, ta kumelelė – kapt. „Kumelelė“ – a graži mona pasakėlė? A graži? Ka tau graži – i mon graži.

Gyvena senis ir senelė. Toriejė kumelė, ta kumelelė – kapt. „Kumelelė“ – a graži mona pasakėlė? A graži? Ka tau graži – i mon graži.

Gyvena senis ir senelė. Toriejė kumelė, ta kumelelė – kapt. „Kumelelė“ – a graži mona pasakėlė? A graži? Ka tau negraži – ožteks. Daugiau nebusakysio tuos kumelelės.

KŪČIOS

Ką veikiame Kūčių dieną?

- Tvarkome namus, o vaikai savo rūbelius ir žaislus.
- Nesibaramė ir nesipykstame, o jei ką – tai susitaikome.
- Puošiame eglutę ir namus.
- Ruošiame šventinius patiekalus.
- Vakarienei pakviečiame vienišą giminaitį ar kaimyną.
- Dengiame stalą ir valgome Kūčių vakarienę, pradėdami nuo kalėdaičio.
- Laukiame Kalėdų senelio.
- Pasakojame šeimos istorijas, stebuklinius pasakojimus, buriamės, spėjame ateitį.
- Žaidžiame žaidimus, ratuojame, dainuojame.

Eglutė

Stovi boba gintaruota, pasiėmus plačią šluotą. Kas? (Eglė)

Vienas puošniausių ir vaikų mėgstamiausių artėjančių Kalėdų simbolių kiekvienuose namuose yra išradingai papuošta eglutė. Ją smagu puošti visai šeimai, galima į pagalbą pasikviesti ir kaimynus, draugus. Palangos kraštas garsėjo grafo Tiškevičiaus rūmuose papuoštomis Kalėdų eglutėmis, prie kurios pasibūti ir papramogauti šeimnininkas sukviesdavo ir globos namuose augančius vaikus. Eglutę palangiškai puošė obuoliais, saldainiais, „pipirninkais“ (meduoliukais), savadarbiais ar pirktiniais žaisliukais. Namams jaukumo suteikdavo deginamos žvakės, kurios buvo dedamos į iš buroko išskaptuotas žvakides.

Kūčių vakarienė

Kūčių patiekalai

Ne žmogaus padarytas, ale gardumas neapsakytas. Kas? (Medus)

Kūčių vakarienei ant palangiškių stalo galėtų būti 12 patiekalų – kiekvienam mėnesiui po vieną. Svarbiausia, kad jie būtų pasninkiniai – be mėsos, kiaušinių ir pieno produktų.

Kiekviena šeima kuria savo Kūčių „valgiaraštį“, paremtą močiųjų kulinarijos tradicijomis. Tie patiekalai iš grūdų, daržovių, žuvies, miško gėrybių.

Štai kokius patiekalus prisimena senieji Palangos gyventojai:

- Pasninkinis šiupinys – išverda bulves ir žirnius arba pupeles atskirai, sumaišo ir sugrūda, užpila aliejuje pakepintais svogūnais.
- Cibulynė (sriubalynė) – į popierių suvyniotą silkę iškepa ant žarijų, sutrina su svogūnais, skiedžia šaltinio ar šulinio vandeniui, įpila acto, įdeda druskos ir pipirų. Valgo su bulvėmis.
- Spirgynė – pakepina kanapes (jei neturi, kepina linų sėmenis), sugrūda su svogūnais ir druskele. Valgo su karšta bulve – „ir badai su bulve“.
- Sūdyti grybai (lepšiai, šilbaravykiai, rudmėsės) – numirko ir valgo su bulvėmis.
- Troškinti kopūstai – raugintus kopūstus patroškina su trupučiu vandens, įpjausto svogūnų ir įpila šlakelį aliejaus.

- Spanguolių kisielius – specialiai Kalėdoms rudenį surinktas spanguoles apverda vandenyje, sutrina, deda cukraus, užvirina ir pila vandenyje išmaišyto krakmolo. Tirštumą kiekviena šeimininkė nutaiko pagal pomėgį ir šeimos įpročius. Vieni mėgsta tirštą – kad šaukštas stovėtų, kitiems patinka skystesnis.
- Šližikai (kūčiukai) – „kepa iš kvietinės tešlos, ją išruliuoja ir pjausto mažyčiais kukuliukais. Kepa blėkose (skardose) ir valgo su aguonų pienu, kartais gamino ir kanapių pieną.“
- Medus – Kūčių vakarą buvo itin vertinamas. „Sako, kad iki Kristaus laikų bičių nebuvo. Kaip Kristus meldėsi alyvų darželėj ir tekėjo kruvinas prakaitas, ir krito kraujo lašai ant žemės, tai iš to kraujo lašų ir išaugo bitės, kurios pradėjo nešti saldų medų, kad pasaldintų žmonėms gyvenimo vargus.“
- Žuvis būtinai turėjo būti ant stalo – kad kiti metai būtų žuvingi. Juk Palangoj pagrindinis verslas seniau buvo žvejyba. Palangiškiai stengdavosi Kūčioms turėti stintų, mat kaip tik prieš Kalėdas prasidėdavo jų žvejybos sezonas. Dažnose Šventosios žvejų šeimose šeimininkė ant šventinio stalo padėdavo žalią sūdytą menkė ir palikdavo ją ten per naktį, kad galėtų papuotauti atėjusios protėvių vėlės. Ryte, prieš pusryčius, likusią menkė po lygiai išdalydavo visai šeimynai ir ją, nori nenori, visiems tekdavo valgyti.

Prie Kūčių stalo

Pabieriau bėrėku, sovadėnau korapkas. Lėnū lėimou, rugiū želmou, stabrėku kuojės. Kas? (Sudėjau vaišes, sukviečiau svečius. Ant stalo – lininė staltiesė ir duona.)

Palangiškiai vidury stalo padeda lėkštę su šieniu, užkloja balta skepetaitė ir ant jos deda plotkelius (kalėdaičius). Paprotys kloti šieną po staltiese šiame krašte retesnis. Ant stalo taip pat dedama lėkštelė neseniai mirusiam šeimos nariui, tikint jo vėlės apsilankymu.

Apeiginę Kūčių vakarienę pradeda jau sutemus. Sustoja aplink stalą ir sukalba maldą arba sugieda „Sveikas Jėzau gimusis“. Po maldos visi pasako: „Sotink, Dieve, tas dovanas, kurias valgysim iš tavo malonės“. Vėl persižegnoja ir pradeda nuo paplotėlio. Visi atsilaužia vienas nuo kito ir pasibučiuoja, palinki skalsos, darnos, sutarimo, susėda ir pradeda valgyti.

Kai jau prisiragauja šventinių patiekalų, šnekučiuojasi, aptaria praėjusius metus, visokius atsitikimus prisimena, laukia Kalėdų senelio.

Kalėdų senelis ateina su išvirkščiais kailiniais, ilga barzda. Tai dažniausiai būna namiškis arba kaimynas. Dovanos nėra

svarbiausias jo apsilankymo tikslas. Nors kartais iš maišo ištraukia mažų, dažniausiai valgomų dovanėlių: saldainį, obuolį ar pyragėlį. Svarbiausia – pasveikinti ir palinkėti. Už tai senelį vaišina arba įdeda į jo maišelį skanėstų, kad turėtų ką kitiems vaikams duoti.

Būrimai

Palangiškiai dar žino nemažai Kūčių būrimų, kurie buvo skirti ateities spėjimams. Šiandien jų reikšmės galim interpretuoti taip, kad tikėtų kiekvienam šeimos nariui: ir vaikui, ir seneliui (žemaitiškai – bočeliui).

- Sėdint prie stalo skaičiuoti, kiek į saują pasiėmė pupų, žirnių ar šližikų. Ar porinis skaičius? Jei pora – susirasi naujų draugų (sutiksi savo mylimąjį ar mylimąją), jei ne pora – draugausi su tais pačiais.
- Kieme užrišti akis ir vestis prie tvoros apkabinti statinius. Paskui skaičiuoti, ar pora.
- Atsistojus nugara į duris, savo batą (šlepetę) mesti per galvą. Jei nukris nosim į duris – daug keliausi, jei kulnu – sėdėsi namie.
- Ant stalo kampų padėti duonos (reiškia sotų gyvenimą), žiedą (rodo būsimas vedybas), druskos (kiti metai bus nelengvi, „sūrūs“), užrišti akis ir vesti apie stalą. Už kurio kampo nučiups – tas ir nutiks.
- Iš bulvės išpjaustyti įvairių simbolinių daikčių, pavožti ant stalo po dubenėliais. Besiburiantis stovi nusisukęs, o draugas klausia, kurį dubenėlį renkasi. Ką ras pavožtą, tas ir bus kitamet. Jei pinigą, bus turtingas, jei žirnį – sveikas, jei saldainį – smaližius, jei riešutą – galvočius ir pan.
- Ant 12 lapelių surašyti vardus. Einant miegoti pasidėti po pagalve. Ryte atsibudus persižegnoti ir išsitraukti vieną lapelį. Tai bus tavo būsimąjo arba geriausio draugo vardas.
- Į vandenį lieti karštą vaską (seniau dažniau liedavo šviną), ir iš susidariusių figūrų spėti, ko galima tikėtis: pavyzdžiui, sagos, šautuvus reiškia peštynes ir barnius, smulkučiai skrituliukai – ašaras, šypsenėlė – džiaugsmą, susikibę vaikai – draugystę, širdelė – meilę, vainikas – vestuves ir pan.
- Kūčių vakarą eiti į dangų pažiūrėti: jei naktis žvaigždėta, tai ateinančiais metais bus gausu bulvių, obuolių ir riešutų. Jei žvaigždės danguj susimetusios krūvomis, lauk žuvingų, grybingų metų. Jei pirmas pamatysi ryškia žvaigždę, tai tuomet būsi laimingas ir visus metus tau seksis.
- Eiti apkabinti obelų, kad būtų daug obuolių.

Kūčių nakties stebuklai

„Žmuogos gryža eš tuolėmuos keliuonės ėr pasisiemė vondens, kad arkli pagirdys. Neger arklys. Ikėša pēršta,

palaižē – saldē. Vondou vynu vērtēs.“

Esame girdēje, kad Kūčiū naktī visokie stebuklai dedasi: lygiai vidurnaktī vanduo vynu virsta ir gyvuliai ima kalbėti. Bet šiuos stebuklus galima patirti tik netyčia ir apie tai niekam negalima prasitarti. Jei specialiai tikrinsi, ar įvyks stebuklas, – gali baigtis liūdnai. Štai kas buvo papasakota Palangos apylinkėse gyvenančių žmonių:

„Kėta karta lioub pasakuos senė žmuonės, ka gyvuolė rokujės Kūčiu vakara. Vėins žmuogos ės klausytėis. Pašierė Kūčiu vakarė gyvuolius, pats pasikavuoję staldė ēr klausuos. Karvės jied, vėina kėtā ēr saka: „Jieskem jieskem paskotėni karta nu sava šeimininka – ons daugiau mūsa nabšers.“ Įlek tas žmuogos pri arklju, arklė ton pati šnek: „Jieskem jieskem paskutėni karta nu sava šeimininka – ons daugiau mūsa nabšers.“ Parsigonda baisė tas žmuogos, parėjė nomėi, sosėrga ēr numėrė.“

Rateliai ir dainos

Zoikeli poikeli

Zoi - ke - li, poi - ke - li, to Die-vu-liaus paukš - te - li. Kuo to šuo - kā, kuo to lin - dā
i ko-pūs - tu dar - ža? Not - vers ta - vi mer - ge - lės, no - vėlks ta - va kel - ne - lės.

–Zoikeli poikeli, to Dievuliaus paukšteli, (2)
Kuo to šuokā, kuo to lindā i kopūstu darža? (2)
Notvers tavi mergelės, novėlks tava kelnelės. (n kartų)

Ratuotojai eina rateliu pasauliui, viduryje stovi vienas vaikas – „zuikis“;
Ratelis sukasi į kitą pusę;
Ratelis sustoja ir neišleidžia zuikio, kuris stengiasi išsiveržti iš ratelio,
kas išleis – tas bus „zuikis“.

Kiškelis

Kiškelis bebiegdams, kazuokeli bešuokdams, (2)
Ēr sotēka voveraitē, ēr pakielē keporaitē. (2)

Labs ryts, voverie, būsi mona giminie,
Labs ryts, voverie, būsi mona giminie.

Voveryte, netingiek, so monēm pašuokiniek,
Voveryte, netingiek, so monēm pašuokiniek.

porinis skaičius ratuotojų suka ratelį pasauliui;
ratelis sukamas į kitą pusę;

paduoda dešinę ranką ir sveikinasi su savo pora;
pasisuka į kitą pusę ir sveikinasi su greta esančiu kitu šokėju;

su savo pora susikabina už parankių ir sukasi pasauliui;
susikabinę už kitų parankių sukasi į kitą pusę.

Medēnē nomā

1. *Medēnē nomā, oužoulēnē pamatā,
Medēnē nomā, oužoulēnē pamatā.
Tēi supūs, kētē bus, monēs jauna nebebus.
Tēi supūs, kētē bus, monēs jauna nebebus.*

Kartodami ratelį dainuoja tokį tekstą:

2. *Medēnē nomā, šiaudēnē stuogā. (2)
Tēi supūs, kētē bus, monēs jauna nebebus. (2)*
3. *Medēnē nomā, stēklēnē longā. (2)
Tēi suduš, kētē bus, monēs jauna nebebus. (2)*

susikabinę rankomis neskubėdami eina ratu pasauliui;
suka ratą į kitą pusę;
su savo pora susikabina už parankių ir sukasi pasauliui;
susikabinę už kitų parankių sukasi į kitą pusę.

Po suodneli vākščiuodama

1. Po suodneli vākščiuodama
Pamatiau bitelè,
Ēr ožsiedau ož stalelè,
Pajiemiau plunksnelè:

2. Vuo bitelè, to mažuoji,
Kāp to pruocevuoji?
Kad kas valga tou saldybè,
Tavi minavuojè.

3. -Nebūk skūpa, gaspadènè,
Atmink susiedeli,
Nusiūsk medaus skleinyčelè
Kūčiu vakareli.

4. Ons tou saldybè valgydamas,
Neminavuos biedas,
Tèktā džiaugsis kuožnas vėinas
Solaukès Kaliedas.

Išbiegs, išbiegs

1. *Išbiegs, išbiegs pelie ėš orva.*

*Ta pelie – tou grūda,
Tas grūdas par posė,
Tou posė – par posė.
Aviželė žaliuoj'.*

2. *Išės, išės katėns ėš svėrna.*

*Tas katėns – ton pelė,
Ta pelie – tuo grūda,
Tas grūdas par posė,
Tou posė – par posė.
Aviželė žaliuoj'.*

3. *Išlys išlys šou ėš būdā.*

Tas šou – ton katėn...

4. *Išės išės vėlkas ėš mėška.*

Tas vėlks – ton šoni...

5. *Išės išės mėška ėš mėška.*

Ta mėška – tuo vėlka...

6. *Išės išės strielčius ėš mėška.*

Tas strielčius – ton mėška...

Prisimink, pakartok, papasakok

Ką tinka veikti Kūčių dieną? (pasirink teisingą variantą)

- Eglutę puošti.
- Nuo kalniuko slidinėti.
- Dešreles valgyti.
- Visai šeimai susėsti prie stalo.
- Tris patiekalus valgyti.
- Kompiuteriu žaisti.
- Paėmus saują riešutų, skaičiuoti.
- Žiūrėti į dangų.
- Smagiai šokti.

Kaip tu praleidi Kūčių vakarą?

- Namie aptarki su tėveliais, kur, su kuo ir kaip tu praleidi Kūčių vakarą. Ką veiki?
- Papasakok savo grupės draugams ir auklėtojai apie Jūsų šeimos Kūčias.

ŠVENTOS KALĖDOS

Lauka galė deg pouds. Kas? (Saulė tek)

Ką veikame per Kalėdas?

- Anksti keliamės ir einame į bažnyčią.
- Bėgame aplankyti savo augintinių.
- Sočiai valgome.
- Sutinkame ir vaišiname blukvilkius.
- Šokame, žaidžiame, dainuojame.
- Sveikiname draugus ir giminaičius su šventomis Kalėdomis.
- Antrą Kalėdų dieną lankome savo draugus.

Kalėdų rytą keltis reikia anksti, kad ateinančiais metais nebūtumei miegalius. Seniau į tvartelį nešdavo „gyvulių plotkas“ – šieną nuo Kūčių stalo, o kartais ir apeiginių valgių padalindavo gyvuliams. Ir mes galėtume skanesniu maisteliu apdovanoti savo augintinius – šuniuką ar katytę, žuvytes ar vėžliuką – tegu ir jiems būna Kalėdos!

Šventinis Kalėdų stalas

Beveik kiekviena šeima Kalėdų stalui ruošia valgius, kuriuos paveldėjo iš savo vyresniųjų šeimos narių. Tai – močiucių kulinarinis paveldas. Tradicinis mėsiškas patiekalas – šuipins, kepta mėsa (veršio kumpis, kiauliena, avienu ar paukštis). Ir, žinoma, mieliniai pyragai su aguonomis ar razinomis, meduoliai, sausainiai. Gėrimai – gira, spanguolių kisielius.

Palangiškių Kalėdoms gaminti patiekalai:

- kepta žąsis su obuoliais;
- rūkytas kumpis, pripikiuotas lašinukų ir keptas pečiuje;

- troškini kopūstai su mėsa;
- kalėdinė „babka“;
- pyragas su aguonomis (tešlą iškočioja, ant viršaus uždeda trintų saldintų aguonų ir suvynioja);
- pyragas su medumi, vadinamas „medauninku“;
- nekeptas duoninis tortas (duonos pluteles nupjausto, išdžiovina, sumala, išsijoja, įmuša kiaušinių, išmaišo, deda į kokį indą, uždeda uogų ir vėl deda duonos – eiliuoja duoną su uogom);
- gira (kvasas);
- „pridaryta menkė“ (jos gardumas priklauso nuo šeimininkės kulinarinių gabumų);
- šiupinys.

Šiupinys – svarbiausias Kalėdų patiekalas. Verdama kiauliena su prieskoniais – dalis galvos, palūpis, ausis, kojos, uodega ar kitas mėsos gabalas. Išvirusi ji išimama ir supjaustoma gabaliukais (uodega nepjaustoma). Į sultinį sudedamos prieš tai atskirai išvirtos pupos, pupelės, žirniai, perlinės kruopos ir smulkiau supjaustytos bulvės. Baigiant virti bulvėms, sudedama mėsa ir užpilama pakepintais svogūnais. Į vidurį dubens įstatoma kiaulės uodega.

Sveikinimai

Pasistiprinus, kol visi šeimos nariai dar sėdi prie šventinio Kalėdų stalo, galime suorganizuoti šeimos nariams linksmą sveikinimo oracijos konkursą. Juk šventą Kalėdų dieną nuoširdžiai ir su išmone pasakyti linkėjimai išsipildo! Įvedus tokią tradiciją savo namuose, niekada nepritrūktume puikių žodžių pasveikinti savo draugus ir artimuosius. Na, o kitą dieną jau galėtume ir blukvilkais eiti...

Kalėdų apeigos ir pramogos

Blukvilčiai

Dvi seselės sviestą skuta. Kas? (Rogės)

Blukis (blukas, žemaitiškai – bluks, blokis, blokas, bloks) – senas, sutrūnijęs kelmas ar stambus rąstgalys, kurį apraišiodavo stipriomis virvėmis ir per Kalėdas jaunimas tapydavo po kiemus. Tas blukis (blokas) simbolizavo senuosius metus ir visas negeroves, kurios buvo per tą laiką patirtos. Jaunimą, kuris atlikdavo blukio vilkimo apeigą,

vadindavo blukvilkais. Toks paprotys Palangos krašte (ir Palangoje, ir Šventojoje) buvo gyvybingas dar ir XX-ojo amžiaus pradžioje. Senieji palangiškiai mena: „Jauni vyrai ėjo po kiemus, sakydavo – „velka bloka“. Jaunimas prisigalvos išdaigų, triukšmą kels. Gražus dalykas buvęs. Vėliau tas bloko vilkimas pranyko.“

Šventojiškiai (latviškai kalbantys vietiniai gyventojai, kuriuos palangiškiai vadino kuršininkais) netgi Kūčias vadino „bluža vakars“, kurio metu persirengėliai, kuršininkų vadinami „ķekatas“, vilkdavo blukį per visas kaimo sodybas ir kaimo gale sudegindavo. Palangiškių žemaičių blukvilčiai pasirodydavo antrą Kalėdų dieną. Atvilkę blukį palikdavo vidury kiemo, o patys užeidavo į trobą pasveikinti šeiminių su šventėmis, pagiedoti giesmių. Už sveikinimus blukvilčius reikėjo pavaišinti, antraip kelmą paliktų kieme. Taip ir keliavo linksma virtinė lydima vaikų iš vieno kiemo į kitą.... Jei blukį laikysim senųjų metų simboliu, linksma pramoga jį ir šiuolaikiniam žmogui sudeginti, o tai darant dar ir stipriai patriukšmauti, pasilinksminti.

Blukvilkių giesmė

1. Jūs maži vaikelė,
Kąp maži žvirblelė,
Aple kanapelius čiulbieket.
Čiul čiul čiul,
Čiulbieket Berneliou,
Panas – kanapeliou,
Cypu cypu cypu,
Geiduokem Berneliou,
Vo Marijos Panos Sūneliou.

2. Ko tu, baba, žiūri,
Ar nasrū neturi,
Diel kou negarbini Viešpati Dieva sava?
Opš opš opš, judink seni kaulus,
Trakš trakš trakš, sudaužk ronku delnus,
Vo Marijos Panos Sūneliou.

Palangiškių pramogos

- Kalėdų pirmą ir antrą dieną kiekvienam ateinančiam į namus – namiškiui ar kaimynui – užkabindavo arba prilaidydavo duris, kad svečias laisvai neįeitytų. Atėjusiojo klausoma: „Ką girdėjai?“ arba „Kuo vardu bernelis?“. Turi atsakyti: „Bernelis gimė, Jėzus Kristus“ arba pagiedoti pradžią giesmės „Sveikas Jėzau gimusis“. O kartais pajuokaujama atsakant kokiu nors juokingu vardu, pavyzdžiui: „Kleops“ ar „Jurka“.
- Antrą Kalėdų dieną jaunimas ruošia šokius. Susirinkę pas didesnę trobą turintį kaimyną groja, šoka ir dainuoja.
- Palangiškiai prisimena kalėdiniu laikotarpiu jaunimo rengiamus namų teatro vaidinimus ar Trijų karalių misterijas. Tai organizuodavo grįžę studentai ar tiesiog veiklesni vaikai. Patys kūrė žodžius, rūbus, sceną ir scenografiją.

Kaip galėtumėte pramogauti jūs?

- Surengti smagią kalėdinę popietę su vaidinimu, į kurį galite įtraukti ir šeimos narius, draugus. Galimos temos: Kalėdų gimimo stebuklas, blukvilkių nuotykių, kalėdinė miško pasaka, Kalėdų senelio apsilankymas ir kt. Temą ir scenarijų sugalvokite patys iš anksto arba kurkite spontaniškai – vaikai tai mėgsta ir geba.
- Organizuokite kalėdinį sveikinimų koncertą ar talentų vakarą. Įtraukite norinčių draugų, svečių pasirodymus – muzikinius, poetinius, humoristinius, kulinarinius ar kitokius. Turinys priklauso nuo nuotaikos ir fantazijos.
- Aplankykite savo draugus, giminaičius (ypač vaikams tinka pavišėti pas savo krikšto tėvelius) ir sugalvokite juokingų vardų prisistatymui (Pilypas iš kanapių, Palangos Juzė, Dončė iš Mėnulio). Spontaniškai kurkite juokingus dialogus: smagus, provokuojantis klausimas ir šmaikštus atsakymas.

Žaidimas su fantų išpirkimu

Vienas vaikas pasisiūlo būti „ponu“. Jis pradeda pasakoti (past.: jo tekstas pateikiamas tarmiškai):
– Seku seku pasaka. Šou pašėka ašaka ont puona delna. Kas pramins – tas prarys. Valno (liet. – galima) puonou jouktėis, rokoutėis ė kėtos kalbintė.

„Ponas“ kalbina vaikus. Šie negali juoktis ir kalbėti. Jei neišlaiko – būna „prariję ašaką“ ir duoda fantą.

Fantų išsipirkimui duodamos užduotys (galima traukti po lapelį su užrašu):

- Pastovėti tarp dangaus ir žemės – įsisprausti tarp durų staktos skersai ir pabūti.
- Žvaigždes suskaityti – paimti kailinius ir per rankovę žiūrėti į viršų.
- Pasakyti tris teisybes ir tris neteisybes.
- Pipirų vakarienei sugrūsti – atsisėsti ant kėdės ir trinti užpakaliu.
- Pasaldinti kavą – eiti iš eilės ir visus bučiuoti, kol kas nors pasako, kad jau saldu.
- Varle pašokuoti, antį ar pingviną pavaizduoti.
- Mėnulį parodyti – parodyti pakaušį ir pastuksenti.
- Šokinėti ant vienos kojos aplink kambarį.
- Atsistojus ant kėdės triskart gaidžiu pagiedoti.
- Pabučiuoti jaučiui į akį – pabučiuoti langą.
- Užlipti ant suolo ir šaukti: „Nuoru žanytėis, bet nedrystu sakyteis“.
- Su kojomis lubas prigauti – lubas kėdės kojomis pasiekti.
- Eiti spavėdnės (liet. – išpažinties) – vienas klausinėja, o kitas turi atsakyti.

Skaičiuotė

Skaičiuojant vaiko pirštukus arba prieš žaidimą išskaičiuojant vaikus galima sakyti tokią skaičiuotę:

*Vienulė, dūlė, triulė, kerulė,
Pėngor, vėngor,
Sekmon, dekmon,
Dėimon, driokš.*

*Vėina baka, ontra baka,
Tauzen, mauzen,
Pumputis, pažemutis,
Atskren, nuskren,
Pašmikšt, pataukšt!*

Dainelės

Žvėrbliš suprašė

1. Žvėrbliš suprašė vėsus paukštelius,
Ak džium džium džium,
Vėsus paukštelius.
2. Tėktā neprashė pelieduos vėinuos,
Ak džium džium džium...
3. Atjuo pelieda ėr neprashyta...
4. Sieduos pelieda i stala gala...
5. Ištrauk pelieda pyraga gala...
6. Žvėrbliš išvedė pelieda šuoktė...
7. Žvėrbliš numynė peliedā kuojė...
8. Šuoka pelieda akla ėr raiša...

Žvėrbli, žvėrbli

- Žvėrbli, žvėrbli,
- Uo kuo kuo?
- Kas tau skaud?
- Pilveli.

Žvėrblelis nabagelis,
Vėsas nagalieję,
Pilveli skaudiejė.

Pastaba: dainuojant toliau, vietoj „pilveli“ dainuojama „nageli“, „galveli“, „akeli“.

Prisimink, pakartok, paklausyk

Kas tie blukvilčiai?

Pasirink teisingą atsakymą ir jį pakomentuok.

Blukvilčiai – tai:

- aktoriai,
- kaimynai,
- ateiviai iš kitų planetų.

Per Kalėdas jie:

- medžio gabalą tąso,
- žmones gąsdina,
- laimingų metų linki.

Kūrybinė užduotis šeimai

Mieli tėveliai, perskaitykite palangiškių pasėktą pasaką-galvosūkį ir pabandykite ją išraiškingai ir su išmone papasakoti savo vaikams. Pasaką-galvosūkį galite sekti savo gimtąja tarpe (šnektą) arba lietuvių bendrine kalba.

„Gyvena Kaliedu senelė. Tėn bova dėdlė šalta. Tėi senelė i tou noma vėsė bova sulindė. Stuogs bova so smala apipėlts. Ėr atliekė gražos balondielis ont tuo stuoga. Ėr nutūpė i tou smala. Prėkėba kuojelės. Daužė so snapeliu – prėkėba snapelis. Daužė so oudėgelė – snapelis atšuoka, prėkėba oudėgelė. Daužė so snapeliu – oudėgelė atšuoka, snapielis prėkėba. Daužė so oudėgelė – snapelis atšuoka – prėkėba oudėgelė. Daužė so snapeliu – oudėgelė atšuoka, prėkėba snapelis. Daužė so oudėgele – snapelis atšuoka, prėkėba oudėgelė...“

Kas bova prėkėbės? Ar oudėgelė, ar snapelis?“

UŽGAVĖNĖS

Pavasarėjant, septynios savaitės prieš Velykas, antradienį, ir Palangoje švenčiamos Užgavėnės. Tradiciškai vyksta persirengėlių vaikštynės ir Morynės deginimas miesto centre ar prie jūros. Linksmiausieji ir išradingiausieji palangiškiai apsitaisto „žydėliais“, susiburia į smagias „kompanijas“ ir kartu su muzikantais keliauja Palangos gatvėmis.

Ką veikame per Užgavėnes?

- Daug ir sočiai valgome.
- Kepame blynus.
- Juokiamės ir juokiname kitus.
- Nesėdime namuose.
- Einame su kaukėmis pas draugus, kaimynus, gimines.
- Deginam Morynę.
- Triukšmaujame ir pokštaujame.
- Linksmi dainuojame ir šokame.

Užgavėnių valgiai

Per Užgavėnes daug ir riebiai valgyta. Daugiausiai virdavo kopūstienę su kiaulės uodega. Blynus kepė iš to, ką turėjo. Ne visi turėdavo kvietinių miltų, tai maišė ir bulvių, ir morkų. Retai kada dėjo kiaušinių. Stengėsi prikepti daug – kad visiems persirengėliams užtektų, kad jie iškadų nepridarytų. Dar kepė „pampuškas“ – kvietinių miltų blynus, paraugintus su mielėmis. Būdavo labai skanūs, ypač jei patrintu cukrumi apibarstydavo. Ne visiems persirengėliams tokių duodavo – tik tiems, kurie padainuodavo, pašokdavo, pakibindavo.

Persirengėlių vaikštynės

Ekem „žydās“!

Tokių palangiškių paraginimą artėjant Ugavėnėms išgirsime ir šiandien. Seniau „ėjimas žydais“ buvo ne vaikų, o labiau vyrų užsiėmimas – juk ne tik visus kaimynus reikėjo aplankyti, bet ir pažiūrėti, kaip merginos laikosi. Gal kuriai

į šoną įžnybti, pašokdinti ar kitaip pakibinti, kad senmergėmis nepaliktų. Anot palangiškių, „suaugusių kompanijos vaikų nepriimdavo, nes pasubinuots (tas, kuris trinasi palei subinę) nebuvo reikalingas suaugusių pramogose.“

Tik patys drąsiausi vaikai dalyvaudavo Užgavėnėse. Sudarydavo grupelę, kuri išsimozodavo (išsitepliodavo) suodžiais, burokais ir lankydamo kaimynus. Dažniausiai eidavo ten, kur gyvena jų žaidimų draugai. Patrepsėdavo, padainuodavo, gaudavo blynų ir bėgdavo namo.

Prieškaryje vien per Sermiestį (Palangos senamiestį) eidavo 10–15 kompanijų. Jei šeimnininkai neįsileidžia – pridarys jie visokių „čiderstvų“ (piktų pokštų, pasityčiojimų) – tai užrems duris, tai ratus (vežimą) užkels ant stogo (trobikės buvo žemos), petelnes (keptuves) pakavos (paslėps) ar išneš pas kaimynus, kaminą užkimš. Tai vadinami „velnio darbai“. Jei šeimnininkai vidun neleisdavo, o tik išnešdavo į kiemą miltų ar kiaušinių, tai persirengėliai miltais užbarstydavo visus langus.

Užgavėnių persirengėliai dar ėjo 1947–1949 metais. Vėliau iki 1968 metų persirengėlių vaikštytynės buvo draudžiamos. 1968 metais sermiestiškiai rado laikraštyje išspausdintą paraginimą „Atgaivinkime Užgavėnes“. Apsitaisė, išvažiavo su Moryne, laikraštį pasiėmė, o kai kompaniją sulaukė milicininkas, parodė jam tą straipsnį.

Persirengėlių elgesys

Persirengėliai paprastai būna labai artistiški ir puikūs improvizatoriai. Sugeba pilnai įsijausti į savo vaidmenį, personažą. Seniau jie šnekėjo ir „žydiškai“, ir „čigoniškai“, sunku buvo ir suprasti, ką balbatuoja. Kompanijoj buvo būtinas vienas „plepis“, kurio liežuvis, kaip sakoma, „be kaulo“. Jam labai rūpėjo jaunas mergas pakibinti, todėl priėjęs prie moterų, sakydavo: „Ui, gaspadine, kokėi tava cėbolė poikė. A tori kuokė merga?“

Vyrai rengėsi „motriškom“, o moterys – vyrais. Viskas atvirkščiai, kitoniškai – ir apsirengimas, ir kalbėjimas, ir elgesys.

Aplankius kaimynus, draugus ar net svetimus, būtinai reikia namiškius pašokdinti ir senmerges „pažviginti“ (pažuokinti, pakutenti taip, kad net žviegtų). O svarbiausia – triukšmą kelti. Tai prie muzikos groja dar visokiais barškalais, petelnėm, kočėlais, šukom. Seniau, kai gaspadorius pamatydavo, kad jau persirengėliai daro iškadą (piktą pokštą, kai kas nors gadinama, laužoma), apliedavo juos vandeniui iš kibiro. Beje, būti aplietam vandeniui per Užgavėnes – geras ženklas, būsi sveikas ir drūtas.

Užgavėnių vakaruškom persirengėliai įsiprašydavo pas kokią sukalbamesnį gaspadorių, į didesnę trobą. Užmokėdavo

už žibala. Vakaruškos buvo leidžiamos iki dvylikos, bet nutikdavo taip, kad kažkas pasukdavo dvi valandas atgal. Vakarėlio pabaigoje muzikantas paskelbdavo: „Paskotėnė folka!“ (taip vadino polką).

Užgavėnių personažai

„ŽYDAI“ šokdina gatvėje sutiktuosius, tikrina, kur skaniausi blynai Palangoje, kuri gospadinė išradingiausiai ir skaniausiai moka juos iškepti. Prie polkos muzikantai pridainuoja „douk plincelių, douk plincelių...“. Jei nieko neduos, tai taip nušokdins, kad vos dvasią beatgausi. Žydas sako savus, atvirkštinius poterių: „Apšokom tokom arebi joski, arebi kažki, arebi smacki tralalai, teo pumpurai valom“.

Senieji palangiškiai persirengėlius dažnai vadindavo ne „žydais“ o „budeliais“. Gal todėl, kad tarp persirengėlių būdavo ir kareivių, kurie lydėdavo Morynę, o šventės pabaigoje ją degindavo.

„JAUNIEJI“ SU PALLYDA. Ši kompanija su nešvankiom blevyzgom ir erotinėmis užuominomis. „Jaunąją“ vaidindavo vyras, vaikinai – kuo aukštesnis, tuo geriau. „Ilga kaip pernyčia“ (ilga kaip Didysis penktadienis) „jaunoji“ kabinėdavosi prie vyrų. „Jaunasis“ – mažukas, vardu Mauškis ar Joškė, jį vaidindavo nedidukė vyru persirengusi moteriškė.

„UBAGAI“ Palangoje persirengdavo retai. Tai nebuvo mėgiamas palangiškių personažas. „Ubago“ poteriai rečitatyvu: „Ės obagās, pasiriemė kobilās. / Dous Dievs dounas, vo Marija lašiniū, / Uona, gera žmuona – pėina poudileli“.

„MEŠKA“ eidavo išverstais kailiniais, vaikščiojo keturiomis, ropomis. „Žydas“ ar kitas persirengėlis ją veda už virvutės. Nusivedę į namus, prašo „mešką“ pašokti – „meška“ šoka, prašo gultis – „meška“ gulasi. Vaikus graibo, gauda, gąsdina – tie klykia.

„OŽYS“ turi spardyti ir, jei nieko negauna, – badytis.

„GERVĖ“ žnaibo netekėjusias merginas. „Gervei“ snapą padaro iš pagalio, laiko jį ranka, kuri apsupta balta paklode, ja uždengia ir laikančiojo galvą, pečius, ant nugaros padaro kuprą.

„ČIGONAI“ buvo labai spalvingi ir gražūs. Vyrai, apsirengę „čigonėmis“, buvo labai šnekūs – burdavo, meluodavo, įtikinėdami, kad visą tiesą sako. „Čigonė“ rankose nešdavosi vaiką (suvystytą lėlę), prašydavo pieno. Jei neduosi – pavogs ar petelnę, ar lašinius, ar puodą. Nevogdavo tik veidrodžio. Jei mažai duosi, išvers pieną ar vandenį, aplaistys.

„VELNIAS“ – didelis, su gražiais ragais, išsipuošęs, būtinai su uodega. Į uodegos galiuką įtaisydavo vielą ir pelenų maišelį. Jei tam „velniui“ nepatiksi, prieis prie tavęs, ieškos griekų, akis užpils su pelenais, sakydamas, kad „per daug griekų“. Suodimis išsitemęs kipšiukas lįsdavo prie mergų bučiuotis. Dar nešdavosi dvišakę ir ieškodavo ką pagriebti ir

nusitempti į peklą. Bet žmonės to nebijojo, nes žinojo, kad gali išsipirkti ką nors duodami – ar ką skanesnio, ar koki pinigėlį.

„DAKTARAI“ buvo vadinami „vingriai“ (kitur – „daktarais vengrais“, matyt dėl to, kad keista ir juokinga buvusi jų kalba). Jie turėjo visokių vaistų nuo visų ligų: pipirų, metylių (pelynų) spirito. Keldavo moteriškėms sijonus sakydami, kad reikia pilvą patrinti. Jei vyras barasi, atrėžia, kad „daktarui“ viskas galima. Prieina daktaras prie vyrų ir sako: „Aš tau tuoki vaistų šmuota dousiu, kad to torietomi daug svėkatas“.

„Daktaro“ oracija: „Atidaryk longa, pastatyk bomba i cionga, i vo toukart idiek tēp: iš gondra snapa taukū, iš varlies šakuma plaukū. Sudiek tēp, susok, pritverk, regiesi – káp ronka nuims“.

„RAGANA“ šluodavo visokias negerovas. „Veidas numaliavuots, apsiguobusi koskelė kuoki jouda, morza vėsa jouda numaliavuota, akis tik spind... Daugiausė vyrā rengdavuos tuom laumiem ēr lysdavo pri muotrišku“.

„SMERTIS“ (liet. – mirtis) žemaičių tarmėje buvo vyriškos giminės žodis, personažas dažniausiai taip pat buvo vyriškis. „Smerčio“ į trobą neleisdavo, nes buvo labai didelis: kaukolė virš žmogaus galvos iškelta, rankose laikė medinį dalgį. Ne tik didelis, bet ir baisus tas „smertis“: „Akis tuokės káp numirielė, plėkās rėitās, so naginiems, kad maus tau su tou dalgiu“. „Smertis“ buvo kompanijoje, bet kaip vienišius „maudava pu pirmu“ (eidavo kompanijos priekyje).

„LAŠININIS“ IR „KANAPINIS“ būtiniais personažais tapo apie 1980 metus tautodailininko Aleksandro Jakšto iniciatyva.

Morynė

Užgavėnių pamėklę palangiškiai vadino Moryne. Ją gamindavo ir vežiodavo tik vieną visoje Palangoje, kiekviena kompanija savo atskiros pamėklės neturėjo. Morynė – „motriška aptaisyta, paryškintu motriškumu“, prikišta skudurų ir šiaudų, kad gerai degtų. Tiesa, sudegindavo ją ne visada – dauguma ir nežinojo, kur ji pradingdavo. Pamėklę dėjo ant rato ir pavažos, kad ji suktųsi. Į rankas įtaisydavo spragilą ar kultuvę. Pavojingiausia Morynė su spragilu – gali gauti į kuprą, jei per daug prie pamėklės prisiartinsi.

Kartais Moryne aprengdavo „gyvą bobą“. Ji buvo aukštesnė už kitus ir vedžiojama, rankoje turėjo šluotą arba „kioci“ (pintą krepšį). Tai gyvai Morynei pririšdavo daug kaspinių. Kai sukdavosi ar trypdavo, kaspiniai „lėkdavo aplinkui“.

Tarpukario spaudoje rašoma, kad Morynė žemaičiuose (Palangoje, Kretingoje, Darbėnuose) Užgavėnių dieną bal-tu arkliu buvo vežiojama po miestą. Jos palydovai visai kaip stengėsi sau naudoti išpešti. Į tam tikrą dėžutę, vadinamą „iždine“, jie stengėsi pasirinkti pinigų iš miestelėnų. Po vaikštynių, persirengėliai už surinktus pinigus pirko gėrimus,

užkandžius ir per visą naktį linksminosi.

Pastaraisiais dešimtmečiais palangiškiai gražiai ir su išmone tęsia persirengėlių vaikštynių tradicijas, o po miesto šventės vakaroti „tropsniausi žydėliai“ renkasi į tautodailininkų Žulkų dirbtuves – čia, kur kasmet prieš Užgavėnės drožiamos tradicinės medinės kaukės, kur laukia paruošta Morynė.

Pasiruoškime Užgavėnėms

Kaukė iš medžiaginio maišelio

Kaip pasidaryti nesudėtingas kaukes, pataria palangiškė mokytoja metodininkė Audronė Bukauskienė.

Priemonės: medžiaginis maišelis, akriliniai arba guašo dažai, audinio, kailio skiautės, sena kojinitė, kamšalas, stori siūlai, siuvimo siūlai ir adata. Taip pat reikėtų turėti: kepurę, skarelę, šaliką, kaklaraištį ar kitus aksesuarus.

Darbo eiga:

1. Maišelį užsimauname ant galvos. Jeigu jis smunka, yra per didelis – viršuje galus surišame, suformuodami ausis arba ragus.
2. Pasižymime akių ir burnos vietas ir prakerpame kiaurymes matymui bei valgymui.
3. Jeigu dekoruojame dažais, įkišę kartono gabalą, kad nepersigertų kiton pusėn, apipiešiame akims ir burnai skirtas kiaurymes, dažom veidą, ausis. Jeigu aplikuojame, kerpame iš audinio akių, burnos, ausų detales ir prisiuvam ar priklijuojam „lipalu“.
4. Nosį darome iš senos kojinitės, pridėdame kamšalo ir suformuotą nosį prisiuvame tarp akių. Storasis galas laisvai kabo virš burnos ir gali dengti tikrąją burną. Tinka įverti į nosį auskarą ar prikabinti iš medžiagos padarytą kamuoliuką – bus „snarglys“.
5. Antakiams, barzdai, ūsams ir plaukams tinka kailio atraižos, siūlai, pakulos ar pan.
6. Kaukę galima puošti turimais aksesuariais. Į ausį galima įkabinti auskarą.

Patarimas: nepamirškite spalvomis, detalėmis išryškinti personažo nuotaiką, charakterį, dažydami ir aplikuodami nevenkite dalių kontrasto, neįprastų spalvų derinimo. Būkite kūrybingi ir šmaikštūs!

Oželio kaukė

Jums tikrai pasisėks pasigaminti linksmo Užgavėnių personažo „oželio“ kaukę, išsaugojusią galias žemaitiškas tradicijas. Kaip tai padaryti, aiškina palangiškė dailės mokytoja metodininkė Dovilė Oškinytė.

Reikalingos priemonės:

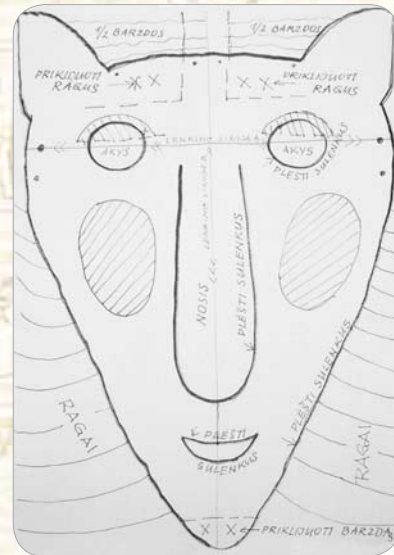
1. Vienas A4 formato rašomojo popieriaus lapas (baltas arba spalvotas).
2. Klėjai – sausi pieštukiniai arba lipalas.
3. Įvaipriaspalvė makulatūra, pakulos ar audinio atraižos dekorui.

Darbo eiga:

1. A4 formato popieriaus lapą perlenkti per pusę vertikaliai (lenkimo linija B).
2. Lenkti popieriaus lapą ties lenkimo linija A.
3. Išplėsti apvalias skylės „akims“ (mažų išplėštų gabalėlių nepamesti, tai bus „akių vokai“).
4. Plėsti „nosies“ formą – tokia konstrukcija leis laisvai kvėpuoti. Pastaba: viršutinėje dalyje stengtis detalės nenuplėsti, jei taip atsitiko, vėl priklijuokite.
5. Suformuoti charakteringą „burną“ – besišypsantią, piktą ar kreivais „dantiomis“...
6. Kryželiais X pažymėtose vietose priklijuojame jau turimas detales arba pasigaminame (ragus, barzdą ir kt.) iš įvairiaspalvės makulatūros, pakulų ar audinio gabalėlių.
7. Papildomos detalės – antakiai, paryškinti skruostai, juokingos ausys – suteiks jūsų „oželiui“ individualių bruožų, čia atsivers jūsų kūrybiškumas!
8. Taškeliais pažymėtose vietose pradurti skylutes ir pritvirtinti galvos apdangalą – seną kepurę, skarą ar net margą sijoną.

Rekomenduojama detales kaukei pasigaminti plėšiant popierių – taip išgaunama krašto linija yra švelnesnė, banguojanti, primena medžio drožybą. Visos nuplėštos detalės vėl panaudojamos, jas priklijuojant, pvz. 2 ragai, barzda (2 detalės), akių „vokai“ ir kt.

Kitas variantas: kaukę gaminti iš storesnio kartono, dekoruoti šlapio glamžyto kartono detalėmis, spalvinti akrilu ir netgi lakuoti.

Barškaly gamyba

Persirengėlių ir Morynės keliavimas per miestą neatsiejamas nuo triukšmo. Tam nebūtina turėti meistro pagamintą tarškyne – įvairiausių barškaly galima pasidaryti patiems. Gaminkime iš visokių nereikalingų daiktų – raktų, puodų ir kitų virtuvės rakandų, metalinių dėžučių (būgneliai), popierinių rankšluosčių tūtelį („lietaus vamzdis“), plastmasės ir stiklo buteliukų ir pan. Tereikia į kartoninę ar metalinę dėžutę įberti džiovintų žirnių, pupelių, perlinių kruopų, uždengti atvirus dėžutės galus, tvirtai suklijuoti klįjais ar lipnia juosta ir barškalas paruoštas.

Dainelės ir šokiai

Ok vei, ok vei

*Ok vei, ok vei,
Ok vei ba ra bam. (2x2)
Džium džium džium,
Kum kum kum,
Žydum kukum faitum. (2x2)*

U tiu tiū, sušalau

*U tiu tiū, sušalau,
Du kubilu ritinau. (2x2)
Atdarykit dureles,
Aš nušalau kojeles. (2x2)*

Šeimininke šiū namū

1. Šeimininke šiū namū,
Susimilk ant šiū svečiū.
Gera darba padarysma,
Šalta žiema išvarysma. (2x2)

2. Bus pavasaris gražus,
Džiugins jaunus ir senus.
Siesi, arsi ir akiesi,
Mus geru žuodžiu miniesi. (2x2)

Ejė žydas keleliu

1. *Ejė žydas keleliu,
So korpaliu maišeliu.
Ei vei kom kom kom,
Vai ta tūta bom bom bom. (2x2)*

2. *Žydas jiedė vištiena,
Myli pati kas diena.
Ei vei...*

3. *Žydas kepė baronka,
Ronkas šluostė į barzdą.
Ei vei....*

4. *Žydas juojė ont vuoškuos,
Net jam skvarmā* jau blaškuos.
Ei vei...*

5. *Bombol bombol bomboly,
Čia Palonguos pajūry.
Ei vei...*

*skvarmā – skvernai

Pastaba: 5-as posmas dainuojamas 5-8 taktų melodija.

Vēins viedar' bekepous

1. *Vēins viedar' bekepous,*
Ontrs gruobtē beketous. (2x2)
Kepta viedar', kepta viedar',
Kepta viedar' douk èr mon. (2x2)

2. *Tuo viedar' skans yr smuoks,*
Tam èr dousem, kas pašuoks. (2x2)
Kepta viedar', kepta viedar',
Kepta viedar' douk èr mon. (2x2)

Šokama poromis. Muzika dviejų dalių po 8 taktus, metras 2/4.
Šokėjai sustoja vienas šalia kito ir susikabina rankomis paprastai žemai.

I dalis

1-2 taktas

Vēins viedar' bekepous – pasisukam į priešingą pusę ir susikabinam kita ranka. 3 paprasti žingsniai kaire koja ir pašokimas ant kairės kojos, dešinę kiek pakeliant. Rankas pavadėti kiek į priekį.
5-8 taktas. Pakartojame 1-4 takto judesius.

II dalis

Šokėjai sustoja vienas prieš kitą nesusikabinę.

1 takts –

Kepta viedar' – berniukas suploja prieš save delnais vieną kartą.

2 takts –

Kepta viedar' – mergaitė suploja prieš save delnais vieną kartą.

3-4 takts –

Kepta viedar' douk ėr mon – pora susikabina po parankę dviem trepsėtinės polkos žingsneliais pasikeičia vietomis.

5-8 takts –

Pakartojame 1-4 takto judesius.

* Smuoks – kvapas.

Žyds šoni šokava

Žyds šo - ni šo - ka - va, vai - kė ka - tèn' bo - čia - va.

Vai - kė ka - tèn', vai - kė ka - tèn', vai - kė ka - tèn' bo - čia - va.

Žyds šoni šokava,

Vaikė katèn' bočiava. (2x2)

Vaikė katèn', vaikė katèn',

Vaikė katèn' bočiava. (2x2)

Šokėjai stoja į ratą pora už poros. Susikabina krepšeliu pro priekį.

1. Ant kulnies ir sutrepsėti (8 tkt.)

1 taktas

Žyds šoni –

„viens“ – tiesti dešinę koją įstrižai kairėn ir pastatyti ją ant kulnies, ant kairės kojos šiek tiek pritūpti; liemeniu nežymiai pasilenkti prie ištisos kojos.

„du“ – atsistoti ant ištisos kairės kojos, o dešinės pėdą pritraukti ir pristatyti ant puspisčių prie kairės kojos kulnies.

2 taktas

...šokava –

„viens ir du“ – sutrepsėti

3-4 taktas

Vaikė katėn' bočiava – pakartojami 1-2 takto judesius ir tekstą.

2. Polka ratu (8 tkt.)

1-8 taktas

Vaikė katėn', vaikė katėn', vaikė katėn' bočiava – nekeisdami susikabinimo smulkiu polkos žingsniu šoka ratu.

Prisimink, pakartok, pasinaudok

Kaip linksminsimės per Užgavėnes?

Atsakykite – taip arba ne.

- Eisime persirengėliais.
- Ridensime sniego kamuolius.
- Valgysime blynus.
- Vaišinsime saldainiais.
- Giedosime kaip gaidžiai.
- Eisime lankyti kaimynų patyliukais, netriukšmaudami.
- Sakysime oracijas.
- Sudeginsim Morynę.
- Puošime eglutę.

Keletas naudingų patarimų tėveliams

Ir dabar vaikai džiaugsmingai eina persirengėliais – reikia tik paskatinti, padrąsinti juos, eiti kartu. Vaikams tinka gyvulinės ir kitos kaukės – „meškiukai“, „ožiukai“, „velniukai“, „čigoniukai“. Jie gali lydėti savo kiemo, bendruomenės ar darželio Morynę (gali būti ir „gyva boba“). Vaikus reikia pamokyti dainelių, žaidimų ir suorganizuoti triukšmingą barškalių orkestrą. Sugalvokite ritmų ir šūksnių, juokingų žingsnelių, susitarkite kaip įstosite į bendrą orkestrą. Kartu su vaikais kurkite skambias ir besirimuojančias Užgavėnių „žydelių“, „velniukų“, „čigonėlių“, „daktarėlių“ ar „ubagėlių“ oracijas, prašymus, meldimus. Jei šeimoje yra vyresnių vaikų, pasiūlykite jiems sukurti spalvingų Užgavėnių plakatų, kuriuose gali būti kūrybiškai užrašomi vaikų sukurti meldimai, šūkiai, o galbūt kvietimas į šventę.

Žaiskite su vaikais, panaudodami įvairius Užgavėnių motyvus: sugalvokite jiems užduočių – padainuoti ar pasakyti kokią persirengėlio oraciją, tada „apdovanokite“ blynais-medaliais. Paskui pasikeiskite vaidmenimis – pabūkite „daktarais“, pasmalsaukite ar vaikai plaunasi rankas, ar valosi dantukus, ar „rodo kaprizus“, „pagydykite“ vaikus stebuklingomis žolelėmis ir apdovanokite už gerus darbus skaniais blynais.

Valgius ruoškite drauge su vaikais – pasakokite jiems, kodėl būtent tokius valgius reikia ruošti per Užgavėnes, leiskite vaikams jums padėti – drauge maišykite, skaninkite, ragaukite, puoškite. Iškepkite įvairių blynų – išrinkite skaniausius, sugalvokite jiems pavadinimus, o kepėjams paskirkite „vietas“, pagirkite, apdovanokite.

Visas smagiausias akimirkas įamžinkite – filmuokite, fotografuokite.

ŠVENTOS VELYKOS

Velykos – didžiausia pavasario šventė, labiausiai mėgiama Žemaitijoje, taip pat ir Palangos krašte. Tai patvirtina ne vienas senojo palangiškio pasakymas: „Laukiau labiau nei Kalėdų“.

Pasiruoškime Velykoms

Gavėnia

Tai keturiasdešimties dienų laikas, skirtas pasiruošti Velykų šventei. Jos metu tikintieji raginami pasninkauti, laikytis rimties, netriukšmauti, giedoti šventas giesmes ir daryti gerus darbus.

Palangiškiai pasakoja: „Kai ateis Gavėnia, visus susodindavo prie stalo, įduodavo kantičkas ir liepdavo giedot Kalnus. Atgiedam, tai norėdavom pasišokinėjimo, juokus pakrėst... Šokt, triukšmaut neleisdavo, bet žiedą dalindavom ir būdavo „piršlybos“. Mušėm žiužį, bet neišidūkdavom. (...) Gavėnioj ant kaklo pasikabindavom šniūrelį ir turėdavom daryti gerus darbus. Padarai ką nors gero ir užmezgi mazgelį. Geras darbas – jei seniems, vargingiems žmonėms padėsi, klausysi tėvų, nesikeiksi. Baigiasi Gavėnia ir suskaičiuosi, kiek gerų darbų padaręs“.

Šiandien Gavėnios metu reta šeima susirenka pagiedoti šventų giesmių, juolab iš senųjų kantičkų. Prasminga būtų bent kartą per savaitę visiems kartu pasakyti bendrą, šeimos mėgstamą ar kartu su vaikais sukurtą maldele, susirinkus prie bendro šeimos stalo, aptarti savaitės įvykius, padarytus gerus darbus. Gavėnios pradžioje galima pasigaminti palangiškių paminėtą gerų darbų kaklo šniūrelį ar apyrankę ir per visą Gavėnios laiką mežti mazgelius arba verti mažus gintariukus – po vieną už gerą darbėlį.

Vakarodama šeima gali žaisti ramius, netriukšmingus žaidimus, minti mįsles, sekti pasakas, padavimus, sakmes.

Pasak kalbintų palangiškių, kai Gavėnia prailgsta, vaikai pradeda nerimauti dėl ilgo pasninko, tai mama iškepėdavo babakų (paplotėlių). „Bolvės sutarkous, nusunks, mamelė padarys tešla ką cepelinams, tai mes darysem tuos babakus, ər ka plytas rinkės ikais, unt tū rinkiu ər krausem... Apkeps, išvartaliuosem ər iškeps. Labā skanė.“

Nuo Užgavėnių moterys sėsdavo į audimo stakles – ilgas Gavėnios laikas buvo tinkamas skrynias papildyti audiniais. Per pusgavėnį moterys ir merginos prisilaužydavo beržo šakų sprogdinimui (sulapojimui), kad būtų su kuo velykauti.

Didžiosios savaitės papročiai

Verbų sekmadienis pradeda Didžiąją savaitę. Didžiosios savaitės laikas buvęs ypatingas, siejamas su piktosiomis dvasiomis, tykančiomis žmonėms pakenkti, užkerėti. Buvo laikomasi draudimo važiuoti į mišką malkų, nieko neskolinti

ir neparduoti nei kaimynams, nei giminėms. Visą savaitę moterys dėvėdavo išvirkščius sijonus, kad niekas nei jų, nei gyvulių neužkerėtų. Savaitę prieš Velykas buvo juodžiausio pasninko ir namų tvarkymosi metas – ruošimasis didžiajai Velykų šventei. „Juods pasninks – žuvis ir bulvienė, dar vėrs rūgšta potra, pusmarškuone kuošė iš rogėniu meltu ەر bolviu, be juokiuos mirkės.“

Pajūrio gyventojai išradingai tvarkėsi namus: „Didžiąją savaitę šveičia stalus, suolus. Didžiausias darbas – baltai grindis iššveisti. Grindys būdavo nedažytos, tai parsineša iš jūros šlapio smėlio ir švarias grindis kšniais išdrabsto, kad neužsiterštų, kai vaikščioji. Tas smėlis išdžiūsta, iššluoja ir vėl švarios grindys.“

Moterys iš skudurinių juostelių audė takelius, vadino juos kutiniais, ir Velykoms naujais kutiniais išpuošdavo namus.

Didįjį ketvirtadienį moterys nueidavo į mišką bruknių, driekanų (pataisų) ar kitų visžalių augalų pasirinkti, kad turėtų kuo šventinį stalą puošti.

Didysis penktadienis – atgailos diena, bet ir tokia diena, kai galima patriukšmauti. Palangos krašte gerai žinomos velykinės tarškynės. Didįjį penktadienį, užsigavėjus varpams, ne tik klapčiukai naudojo medinius kleketus, bet ir daugiau miestelio „vaikėzų“ su medinėmis tarškynėmis bėgdavo aplink bažnyčią. Kiekvienas stengėsi bėgti kuo greičiau ir kuo triukšmingiau.

Verbos

Žemaičiai įtikėję, kad tikroji verba yra kadagys ir tik vienas kitas prisiminęs, kad kartais prie kadagio pridėdavo gluosnio ar žilvičio nuo pajūrio šakelę. Be kadagio šakelės žmonės į bažnyčią neidavo, nes kiti sakydavo, kad „biesą“ (velnią) už uodegos laiko.

Šventintą verbą, parnešę iš bažnyčios, užkišdavo už balkio, už paveikslo krikštasuolėje, prie krosnies ir laikydavo metus, kol kitąmet parsineš naują. Senąsias verbas sudegindavo. Tikėjo apsaugine verbos galia. Jos šakelėmis ar nubrauktais spygliais smilkė namus ir ūkinius pastatus, pirmą kartą išgenamus gyvulius. Verba būtinai parūkydavo nuo griaustinio, o kartais tiesiog dėl gaivaus kvapo. „Visus metus verba buvo reikalinga, nebuvo namų be verbos“.

Senieji palangiškiai pasakojo, kad kadaise buvęs paprotys Verbų sekmadienį su pašventinta verba paplakti sutiktuosius pažįstamus ar namiškius: „Verba plaka, verba plaka...“, už plakimą turėjo pažadėti Velykom kiaušinių. Bet tai jau nunykusi tradicija...

O gal atgaivinkime? Verbų sekmadienį, parėję iš bažnyčios, šventinta kadagio šakele paplakime savo namiškius

sakydami: „Ne aš plaku, verba plak. Ar žadi Velykoms kiaušinių?“ Paplaktasis turi atsakyti „Žadu, žadu. Ačiū už sveikatą“. Kodėl už sveikatą? Senoliai tikėjo, kad žmogus, Verbų sekmadienį paplaktas šventinta verba, bus sveikas ir drūtas.

Šventa ugnis

Šeštadienio ryte kuris nors iš šeimos vyrų eidavo į bažnyčią parsinešti šventos ugnies. Bažnyčios šventoriuje dar iš vakaro sukraunamas laužas, dažniausiai iš senų, trūnyti pradedančių kryžių ir šventųjų skulptūrėlių. Bažnytinės apeigos prasidėdavo anksti iš ryto, kad žmonės į namus pašvesta ugnimi galėtų užkurti krosnį, išsivirti kiaušinių, gaminti kitus velykinius valgius.

„Velykų šeštadienį labai gražios apeigos: šventina vandenį ir ugnį. Berniukai rinkosi prie laužo. Brolis dar prieš Velykas pasidarydavo iš durpių deglių, kad ugnies parnešt. Iš durpės išpjauš gražesnę gabalą ir viela pervers – tokią kaip rankeną pasigamins iš vielos. Laužą šventoriuj kunigas pašventins, visi kiš tuos savo deglius ir eis į namus, aušins, kad tik ugnį gyvai parnešt į namus... Visi keliukai, gatvės tik rūks nuo tos šventos ugnies, nuo tų deglių“. „Pašventinta ognė skaituos, šventa ognė nomus sauguo, biesus vaika... Ognė peržegnuos, kad būtų romi.“

Vanduo

Velykinį šeštadienį palangiškiai iš bažnyčios nešdavosi labai daug pašventinto vandens. Tuo vandeniui šlakstėsi visi namiškiai, paskui kas nors iš šeimininkų apeidavo šventindamas namus, sodybą, laukus, daržus, šulinius ir gyvulius.

„Šeštadienį rytė biegi bažnyčė ir parneš dideli bonki ondėns. Kas Dėdiojė sobata pėrmasis pasisėms šventa ondėns, tas ton meta bus laimings. Pakrapėj tam suodnelie, kor bitės gyven, vėsor palaistydavo ir aplink truoba apeidava. Eidava tievelis aplink truoba ir gieduodava gėismė tuokė: „Per tavo šventą prisikėlimą,/ Dievo sūnus kėlės iš numirusių/ Aleliuja, aleliuja...“

Margučiai

Dalis ypatingo Didžiojo šeštadienio laiko buvo skiriama ir kiaušinių dažymui. Daugiausia naudojo gamtinius dažus: svogūnų lukštus, vantos lapus, ažuolo žievių raugą. Mėgtos tamsios, sodrios spalvos. Nekalbama apie įmantrius raštus, marginimus. Velykiniams pusryčiams kai kurios šeimininkės išvirdavo nedažytų kiaušinių, o dažytus laikydavo svečiams, velykautojams: „Kiaušinių ryto valgymui ir baltų išvirdavo. Kiaušinius daugiausia cibulių laiškais nudažo, paskiau kas moka pabraižo, pagražina. Kitą kartą užvynios kokį skurliuką su kokia žolyte, lapuku. Paskiau paims lašiniukų ir nublizgins tą kiaušinį“.

Didžiosios savaitės darbai, kuriuos galite nuveikti ir jūs:

- labiau pasninkauti,
- tvarkytis namus,
- pasipuošti namus (pavyzdžiui, karpiniais, žalumynais),
- gaminti valgius šventiniam Velykų stalui,
- pasigaminti tarškyne, kleketą ar barškutį,
- dažyti margučius,
- parsinešti į namus šventintos ugnies, ja įžiebti šeimos židinį, uždegti žvakes,
- parsinešti švento vandens, pašlakstyti juo namus.

Velyknaktis

Susitvarkę, išsiprausę, gražiau apsirengę jauni ir seni traukdavo mišparų ir į Velyknaktį, vakaroti iki Prisikėlimo. Būgnai Žemaitijos bažnyčių šventoriuose buvo vienas iš pagrindinių Velykų skelbimo atributų. Savo būgnais garsėjo ir Palangos bažnyčia. Būgnais „barabaninti“ buvusi jaunų parapijiečių pareiga. Kaip visoje Žemaitijoje, taip ir Palangoje, ilgai išsilaikė tradicija priešvėlykinę naktį praleisti bažnyčioje meldžiantis ir giedant Kalnus. Adoruodavo prie Kristaus karsto puošniais baltais drabužiais aprengtos mergelės. Senoliai prisimena, kad Kristaus karstą, kryžių saugoję jauni vyrai, apsirengę karžygių drabužiais, o senojoje bažnyčioje buvo medinės lėlės Velykų misterijoms.

Valgių šventinimas

Buvęs paprotys Didžiojo šeštadienio pavakarę ar Sekmadienio rytą valgių neštis į bažnyčią pašventinti: „Kai aš buvau maža mergelė, tai matydavau, kad kai kas atsinešdavo duonos ir kiaušinių. Tuoj vaikams padalins – šventa duonelė, kiaušiniai. Kruopų žalių nešdavos, laikė terbelėse prie savęs, kad kunigas pakrapins su šventu vandeniu. Išvirs kruopinę iš tų kruopų“.

Velykų valgiai

Šiupinys – būdingas šio laikotarpio patiekalas: „Kai šeštadienį varpai atgavės, tai šutins šiupinį. Su riebia kiaušiena, stambiomis kruopomis, žirniais, įdės pipirų, babkavų „lapelių...“ (past.: babkavų – lauro).

- Mėsos patiekalai: šaltiena, vyniotinis, troškinta vištiena, virtas kiaulienos kumpis, kepta žąsis.
- Kastinis – būtinai turi būti prie kiaušinių.
- Sūris – šventinis, baltas varškės sūris.
- Sviesto avinėlis – „sviestą išpūsdavo su švirkštu, kad būtų garbanėlės, ragiukus išpučia, uodegėlę, akys iš uogų...“
- Varškės pyragas – „padarys mielinę tešlą, išklos ant keptuvės, uždės varškės, iškočios tešlą, supjaustys juostelėmis ir tą varškę užkryžiuos“.

Velykų sekmadienis

Ką veikiame per Velykas?

- Anksti keliamės.
- Bėgame praustis prie jūros.
- Einame į bažnyčią.
- Namus šlakstom švęstu vandeniu.
- Velykų pusryčius pradedame dauždamiesi margučiais.
- Dovanojame savo dažytus margučius.
- Ridenam margučius.
- Sveikiname su Velykomis – vaikai eidami kiaušiniauti, o suaugę - velykauti.

- Aukštai supamės (kuo aukščiau, tuo aukštesni ir gražesni linai užaugs).
- Dainuojam ir šokam.

Prausimasis jūroje

Pagarba vandeniui, įtikėjimas jo galiomis, galėjo būti nulemtas aprašytų papročių ankstyvą Velykų pirmosios dienos rytą, dar prieš patekant saulei, basomis eiti prie jūros nusiprausti, o kartais ir išsimaudyti, kad būtų sveiki ir stiprūs. Jūros vandens parnešdavo ir tiems, kurie dėl vienų ar kitų priežasčių negalėjo ateiti patys prie jūros. Atėję prie jūros žvejai kastuvais ar rankomis pakasdavo pakrantę, kad jūra prie kranto būtų gilesnė, kad nereikėtų toli bristi.

Velykų stalas

Po Prisikėlimo iškilmingų pamaldų namuose laukė šventinis stalas. Šventintu vandeniu pakrapijami namai, stalas, sukalbama malda, išgeriamas gurkšnelis šventinto vandens, palinkima vienas kitam gerų švenčių ir atsigavima kiaušiniu. Kiaušinis daužiamas ne bet kaip, o tik kiaušinis į kiaušinį. Bent po vieną kiaušinį būtina Velykų rytą suvalgyti. Po kiaušinio imamas mėsos, o užbaigiama pierninkais (liet. – sausainiais), pyragais, duonine gira, gilių, cikorijos kava... Stalo nenukrausto. Palangiškiai sako: „Pirma Velykų diena saviškių, o antroji – svečių“, t. y. pirmoji sotaus, apeiginio valgymo ir poilsio diena, praleidžiama savo namuose, o antroji Velykų diena gausi ir pramogų, ir apeigų, ir svečiavimosi.

Daugumą valgių gamindavo šeštadienį ir gamindavo gausiai. Kai kuriose šeimose gyvuoja tradicija velykinį stalą dengti iš vakaro. Labai stengėsi, kad stalas ne tik būtų gausus valgiais, bet ir šventiškai gražus.

„Driekanas apdėdavom aplinkui stalą vainiku ir dar siūliuku prikabinavo prie baltos staltiesės. Staltiesė balčiausia, tai labai gražiai žaliuoja. Bruknių gražiausias šakeles išmėtydavom aplink visą stalą. Mama priželdins medinę dėželę avižų, tai į jas dės vašku nutaškuotus, gražiausiai nusidažiusius kiaušinius. Stalą puošė ir duoninis tortas, kurį apipildavom glajum ir apkaišydavom bruknių šakelėmis. Sviesto avinėlis stovėjo šalia avižų. Velykoms iškeptas veršienos kumpis irgi dedamas garbingoj vietoj. Jį prieš parą pamerkia į parūgas, jis įgauna tokią gražią spalvą, suminkštėja... Paima peilį, praduria kumpį ir prismaigsto lašiniukų. Jie taip gražiai baltuoja...paskui į blėką ir po pečium...Stalą puošiam šeštadienį vėlai vakare, o kumpį traukiam ir dedam ant stalo sekmadienį po bažnyčios“.

„Mama Velykoms būtinai žąsį kepdavo ir kumpį, krienų turėdavo... Tortą iškepėdavo ir labai gražiai išpuošdavo. Stalas turėjo būti apkrautas ir jo nenukrausto, kas norėjo, galėjo bet kada prieiti ir pavalgyti. Vakare stalą aptvarkydavo ir kas genda padėdavo šalčiau“.

Velykų pramogos

Apeiginis plakimas ir kieminėjimas

Pirma pareiga Velykų antros dienos rytą – nuplakti savo šeimos miegalius išsprogdinto beržo šakelėmis ir apvelykauti kaimynus ir gimines. Tikėta, kad žaliuojančio medžio gyvybingumas persiduos ir žmogui. Už apeiginį nuplakimą reikėjo atsilyginti. Plakant sakomas tekstas-užkalbėjimas: „Velykos, Velykos, Velykos, raudoni kiaušė!“ arba „Do pyrago dideliouju, do kiaušėniu mielynouju, Velykas, Velykas, Velykas!“

Ypač smagai plakimo papročio laikėsi Palangos jaunimas: „Jaunų berželių šakučių primerks visą kibirą. Dar prieš Velykas susilygsta koks kavalierius su mergina, kad dar miegančią išplaks. Paprašo ko iš saviškių, kad paliktų langą neužkabintą ir įlenda...Arba kokią apgavystę sumano, pasako, kad kas nors atsitiko, ar pasiskolinti ko įsiprašo...Pradaro langą, tai visas būrys, kur laukė už kampo, sulipa ir puola plakti...“

Antrą Velykų dieną būtinai eina kieminėt, aplankyti kaimynų, ir būtinai su jaunų sprogdintų berželių šakelėmis. Kas armoniką paima, kas dar kokį instrumentą ir pintinėlę kiaušiniams.

Velykaujantys vaikai

Vaikai, bėgdami pas kaimynus kiaušiniauti, krepšelius pasipuošdavo žalumynais, dugną išklodavo driekanom. Visi duodavo kiaušinių, tai parnešę į avižas želdintas pasidės ir džiaugsis tais kiaušiniais. Kai kur vaikai prašydavo margintų kiaušinių, sakydami eiliuotą oraciją.

Įdomi tradicija beržų šakelėmis apdalinėti velykaujančius vaikus: „Antrą Velykų dieną vaikai jau bėgioja pas kaimynus su išsprogusiomis beržo šakelėmis. Įdeda į krepšelį dažytą kiaušinį. Mama turėdavo atidėjusi beržo šakelių, kad turėtų vaikams įduot, kad ateis“.

Kiaušinių ridenimas

Suaugę kiaušiniais pasidaužydavo tarp savęs namuose, pasidirbdavo medinius lovelius ir ridendavo kiaušinius. Ridendami stengėsi taip paleisti margutį, kad jis kuo toliau nuriedėtų ir kad pakeliui dar kitus nuridentus paliestų. Laimi tas, kuris paliečia ir laimi kuo daugiau kiaušinių. Vaikai labai mėgsta kiaušinių daužynes ir ridenimo varžybas. Padėkite jiems žaisti, paaiškindami taisykles ir patardami, kaip sėkmingai išridenti margutį.

Laistymasis vandeniui ir supimasis

Lietuvoje žinotas paprotys per Velykas laistytis vandeniui (ypač vaikinai mėgdavo aplaistyti merginas, linkėdami joms, kad linai gerai augtų), tačiau palangiškai tokios tradicijos nebeprisimena. Ir paaugę, ir jaunimas, ir vaikai mėgsta prie jūros nueiti ir, jei Velykos vėlyvos ir šiltos, neapsieina neaptaškę vieni kitų jūros vandeniui. Džiaukimės, kai tai nutinka žaismingai, su saiku pramogaujant, juk vanduo per Velykas turi ypatingų galių – suteikia sveikatos, grožio, apsaugo nuo piktų dvasių.

Palangos krašte buvo mėgiamos supynės, kurios dažniausiai kabinamos ant aukštų medžių šakų, tarp medžių. Sakoma: „Bile kokią dieną supėmės, kad jau pavasaris. O ypač per Velykas.“ Seniau supdavosi ir jauni, ir vyresnio amžiaus žmonės, o pats supimasis taip pat buvo siejamas su geru linų derliumi. Mažiems vaikams sūpuokles įrengdavo ir kambaryje, jei vaikai per Velykas supsis, tai bus smagūs ir greitai.

Atvelykis

Atvelykis dažniausiai vadinamas Mažosiomis Velykėlėmis, Baltuoju sekmadieniu, dažytų kiaušinių užbaigomis. Kas neišlaikė dažytų kiaušinių per velykinę savaitę, tai padažydavo tame pačiame svogūnų lukštų nuovire. Buvusi tradicija Atvelykiui išvirti ir nedažytų kiaušinių.

Atvelykio dieną būtina aplankyti savo krikšto vaikus, jei jie nebuvo lankomi per Velykas. Jei per Velykas nespėta pakabinti sūpuoklių, tai skubėta padaryti per Atvelykį. Juk suptis taip smagu!

Dainos ir rateliai

Aš toriejau vėstelė

1. Aš toriejau vėstelė,
Nieks tuo nažėnuojė,
Kāp mon vėštas vards.
Mona vėšta lepetuonė
Bova vardo, no.

2. Aš toriejau gaideli,
Nieks tuo nažėnuojė,
Kāp mon gaidė vards.
Mona gaidys kakarykus,
Mona vėšta lepetuonė
Bova vardo, no.

3. Aš toriejau pylėlė,
Nieks tuo nažėnuojė,
Kāp mon pylės vards.
Mona pylė pliuurpu pliuurpu,
Mona gaidys kakarykus,
Mona vėšta lepetuonė
Bova vardo, no.

Pastaba: galima kurti tekstą ir toliau, pavyzdžiui, „mona žousis girgitonas, mona avis šėlkavėlnė, mana karvė saldapėinė...“

Pylelė balta

*Pylelė balta,
Akelės rauduonas,
Kuojelės geltuonas.*

*Aš tā pylė
Par sparnelius –
Štiš, nomėi goliētē,
Kiaušeliūs padietē,
Vaikelius perietē.*

Linksmumas, gražumas

*Linksmumas, gražumas pavasarėlio, (2)
Šok jauni, šok seni, šok ir ženoti. (2)*

*Susikabinę rankomis bėga rateliu kas aštuntinę pasauliui.
Susikabinę už parankių sukasi į vieną, kartoiant – į kitą pusę.*

Garnys, garnys

Garnys, garnys tor ėlgas kuojas. (2)
Meilė šuokčiau, kad galiečiau,
Tuokės kuojas kad toriečiau (2)
Kãp garnys, kãp garnys.

Eina rateliu pasauliui susikabinę rankomis.
Paleidžia rankas ir improvizuodami
pamėgdžioja garnio judesius.

Pastaba:

kituose posmuose vietoj žodžių „ėlgas kuojas“, dainuokite „ėlga snapa“, „ėlga kakla“, „ėlgos sparnos“;
vietoje žodžio „šuokčiau“, dainuokite „lesčiau“, „šaukčiau“, „liečiau“;
vietoje „kuojas“, dainuokite „snapa“, „kakla“, „sparnos“.

Upelė

Ratelio viduryje kėdės ar kitos sustatytos kliūtys – tai bus „upelio akmenukai“.

*Bieg upelė vingurdama,
Vingurdama, vingurdama,
Neš laivielį lingoudama,
Lingoudama, lingoudama.
Bieg, bieg upeliukas
Tarpe mažų akmenuku. (n kartų)*

Eina rateliu pasauliui susikabinę rankomis.

Ratelis nutrūksta ir vedantysis paskui save visą vorą
vedžioja tarp „akmenukų“.

Prisimink, pakartok, sukurk

Ką darome per Vėlykas?

Pasirink teisingą atsakymą:

- sodiname darželius,
- dažome tvoras,
- kepame kiaušinių,
- lankome kūmus (krikšto tėvus),
- rišame šluotas,
- stalą puošiame eglutėmis,
- darome iš sūrio ožiuką,
- Vėlykų rytą žadiname su sausa rykštele.

Kūrybinės užduotys vaikams:

- nupiešk ir nuspalvink margutį, panaudodamas raštus ir spalvas iš gamtos ir mus supančios aplinkos;
- pabaik Vėlykautojų oracijos posmelį:

*Aš mažas vaikelis,
Panos Marijos sūnelis,
Su kepure stoviu
Ir kiaušinio.....*

JURGINĖS (JORĖ)

Tai pavasario lygiadienio, žalumos, žemdirbių ir arkliaganių šventė, itin populiari Rytų Lietuvoje, tačiau žinota ir Žemaitijoje. Pagal tradiciją, Jurginių dieną, atlikus tam tikras apeigas, pirmą kartą būdavo išgenami gyvuliai, o piemenys būdavo apdovanojami baltais ir margais kiaušiniais. Tą dieną arkliagianiai sueidavo į krūvą, išsikepdavo kiaušiniene, pasiruošdavo vaišių ir iki vėlumos linksmindavosi.

Žemaitijoje itin garbinamas šventas Jurgis, gyvulių ir jų augintojų, taip pat ir riterių globėjas, saugantis juos ir laukus nuo nelaimių, ligų, piktų dvasių. Daug kur net ir šiandien statomos koplytėlės su Šv. Jurgio skulptūrėlėmis.

Ką veikiamo per Jurgines?

- Pagerbiame augmeniją, sodiname medelius.
- Gausiau pašeriamo gyvulius, nedarbame su jais.
- Pagerbiame šv. Jurgį ir jo globojamus arklius.
- Rengiame vaišes lauke ir linksminamės.
- Supamės supynėse.
- Dainuojame pavasariui tinkamas dainas.

Jurginių tradicijos Palangoje

Birutės kalno paslaptis

Legendomis apipintas Birutės kalnas – šventa vieta ne tik palangiškiui, bet ir kiekvienam lietuviui. Kalną tyrinėję archeologai atskleidė svarbią paslaptį – čia buvusi dangaus šviesulių stebyklą. Įrenginį sudarė vienuolika stulpelių, išdėstytų ant pylimų laikantis tam tikros sistemos. Aikštelėje buvo labai patogu stebėti Saulės ir Mėnulio laidą į jūrą. Mokslininkai nustatė, kad tam tikras stulpelių išsidėstymas žymi ypatingas kalendorinių metų datas – saulėgrįžas, lygiadienius ir kt. Pagrindinė šventyklos ašis rodo, kad balandžio 23-oji buvusi svarbiausia palangiškių šventė – tai Jurginės arba Jorė. Pavasario pradžia mūsų senoliams buvo gyvenimo, atgimimo, galimybės išsaugoti gyvybę ir ją gausinti metas.

Šventasis Jurgis

Įvedus katalikybę ant Birutės kalno pastatyta šv. Jurgio bažnytelė, o vėliau vietoj jos statytos šv. Jurgio koplyčios. Senosios šventvietės garbinimo tradicija buvo tęsiama, tad pavasarį, per šv. Jurgio atlaidus, čia suplaukdavo minios iš Žemaitijos, Klaipėdos krašto ir Latvijos. Iškilminga bažnytinė procesija traukdavusi per miestelį Birutės kalno link. Žmonės suvesdavo daug arklių, kuriuos vedžiojo apie kalną meldami jiems sveikatos. Tam, kad prašymai ir maldos būtų išklausytos, žmonės nešdavo aukas – vaškes žirgų ir kitų gyvulių bei žemdirbystės įrankių skulptūrėles. Žinia apie Birutės kalną, kur išklausomi maldavimai, buvo toli pasklidusi. Į atlaidus susirinkdavo ir daug ubagų. Jiems ir bažnyčiai žmonės aukėjo žuvį, kitus maisto produktus, vilnas, linus, pinigus ir netgi pirštines.

Kodėl palangiškiai pasirinko Šv. Jurgį? Jam priklausė audros debesys tvarkyti – tai labai svarbu žvejams ir jūreiviams. Per pajūrį ėjo svarbūs prekybos, pašto, karo žygių keliai, o pagrindinė transporto priemonė seniau buvo žirgas. Todėl čia, Palangoje, žirgai buvo itin gerbiami ir mylimi. Iki šiol mėgstama pasipuikuoti jais – gražiais, eikliais, ištikimais... Per Jurgines ne tik su arkliais nieko nederbo, bet, kaip prisimena palangiškiai, „jauni vyrai vesdavosi arklius jūroje maudyti, merginos eidavo pažiūrėti...“

Šventasis Jurgis atkeliaavęs pas mus tapo ir Lietuvos – valstybės, kurios herbe jau kelis šimtmečius šuoliuoja baltas raitelis – vienu iš globėjų. Savas liko jis ir Palangai.

Mene Šv. Jurgis vaizduojamas su kario apranga, sėdintis ant žirgo ir smeigiantis ietį į slibiną (pagal iš Antikos laikų atėjusią legendą, kad Jurgis išgelbėjęs karalaitę nuo slibino).

Jurginės šiądien

Palangos kultūros ir jaunimo centro folkloro ansamblis „Mėguva“ nuo 1990 metų puoselėja atkurtą Jurginių šventės tradiciją XXI a. kurorto aplinkoje. Kasmet į Palangą iš įvairių Lietuvos vietų susirenka folkloro ansambliai, kurių procesija, virtusi linksmomis eitynėmis, keliauja į Birutės parką. Čia pavasarinėmis dainomis, sutartinėmis, įvairiausių liaudies instrumentų ulbėjimais rungtyniaujama su paukščiais. Sukami rateliai apie pradedančius žaliuoti parko medžius tol, kol pučiamų ragų garsai sukviečia visus ant Birutės kalno. Čia skamba pačios gražiausios dainos iš visos Lietuvos. Prisimenama Birutė, Šv. Jurgis ir džiaugiamasi į Palangą atėjusiu pavasariu. Vakare nešini fakelais šventės dalyviai nusileidžia nuo kalno ir uždega laužus prie jūros. Šią šventę ypač mėgsta jaunimas, nes čia jie gali laisvai atskleisti visus savo tradicinės kultūros suvokimo įgūdžius, pajusti gamtos ir žmogaus harmoniją.

Susiformavo tradicija, kad kitą dieną – sekmadienį – ant Birutės kalno prie Šv. Jurgio koplyčios aukojamos Šv. Mišios už Lietuvos žemdirbius.

Birutės daina
Ont mariu krašta

1. Ont mariu krašta, Palonguos miesteliej,
Kor gyven mūsų bruolė žemaitelė.
Yr aukštas kalnas, Biruta vadintas,
Žaliuom pušeliem vėršus apsuodintas.

2. Tėn toj laimingoj žemėj buočiu mūsų,
Artėi sosiedu koršiečiu ėr prūsu,
Viežlyba, skaisti, kaip ruožė ėr rūta
Kunigaikštienė gyvena Biruta.

3. Nebuvo ana kuokia karalaitė,
Bet iš Palonguos vargdienė mergaitė.
Brongiais žemčiūgais ir auksa auskarais
Ji nesipuošė vaikščiuoti pamariais.

4. Ji sava darba marškiniiais dievieję,
Trumpa rainouta sėjuona toriejė.
Ont gelsvu kasu rūtu vainikelis,
Ont balta kakla gintarū šniūrielis.

Pastaba: Ši daina yra ypatinga, tai – per Jurgines ant Birutės kalno giedamas buvęs palangiškių himnas.

Prisimink, patikrink, aptark

Ką tinka veikti per Jurgines?

Pasirink teisingą atsakymą:

- kuo geriau pašerti ir prižiūrėti gyvulius,
- pjauti medžius,
- aplankyti Birutės kalną ir Šv. Jurgio koplytėlę,
- dainuoti ir linksmintis.

Patikrink, ar žaliuoja

Palangiškiai yra papasakoję: „Prieš Jurgį būtinai avižas sėjo. Ant Jurgio daigai išdygę, jau žaliuodavo“. Patikrink, ar tai teisybė. 3–5 dienas prieš Jurgines kartu su tėveliais ar vyresniais broliais, seserimis, pabandyk sudaiginti avižų sėklas (instrukciją, kaip daiginti sėklas rasi ant pakuotės arba internete). Jei atliksi viską teisingai ir su meile, tikėtina, kad Jurginių dieną daigai jau žaliuos. Atsimink, kad avižų daigai labai maistingi ir vertingi, juose esančios medžiagos padeda stiprinti žmogaus fizines ir protines galias.

Užduotis suaugusiems

Jei žinote, pasekite, jei ne, suraskite internete ir paskaitykite vaikams legendą apie Šv. Jurgį ir slibiną. Aptarkite legendos prasmę, gėrį ir blogį simbolizuojančius personažus. Pasiūlykite vaikams sukurti piešinį legendos tema.

JONINĖS (RASOS, KUPOLĖS)

Šventės vardų reikšmės

Nuo senų laikų žmonės pažymėdavo vasaros saulėgrįžą – pačią ilgiausią dieną ir pačią trumpiausią naktį. Vidurvasario arba Jono Krikštytojo vardu vadinama šventė žinoma ir mėgstama visoje Europoje. Senoviškas baltiškas pavadinimas „kupolė“ siejamas su keliomis žodžio reikšmėmis: Kupolė galėjusi būti mitinė būtybė arba deivė; kupoliavimas – gėlių, vaistažolių rinkimas; Kūpoliu vadintas pasilinksminimas, o žodis „kūpėti“ reiškia gerai augti, vešėti. Skambiu rasos vardu vadinami sidabriniai rasos lašeliai, vakare ar naktį nugulantys ant augalų, žemės paviršiaus. Būtent per Jonines nuo seno žinotas paprotys „eiti į Rasas“ – į rasos lašeliais papuoštas pievas, kur buvo žaidžiama, linksminamasi iki užtekant saulei.

Ką veikiamo per Jonines?

- Renkame vaistažoles.
- Piname vainikus.
- Vainikuojame Jonų ir Janinų duris.
- Kuriam laužą ir prie jo dainuojame, šokame.
- Buriame iš surinktos žolių ir gėlių puokštelės arba iš vainiko.
- Plukdome vainikus upėje, upelyje.
- Ieškome paparčio žiedo.

Joninių apeigos ir pramogos

Laužai

Joninės – didžioji gamtos misterija, kai Saulė grįžta, o gamtoje viskas keičiasi – suklesti, suveši, subręsta. Stebėdami motinėlę gamtą, mokomės su ja draugauti. Senosiomis apeigomis buvo išreiškiama pagarba vandeniui, augmenijai ir ugniai. Joninių išvakarėse Palangos ir Šventosios jaunimas visada kurdavo laužus arba kur aukštesnėse vietose (kad aplinkiniai ir tolo matytų) uždegdavo ant karties statinę nuo deguto. Šventojiškiai tokiems susibūrimams mėgo Dievinio kopą, o palangiškiai – Lankos kalvą. Į šventę merginos rinkosi pasipuošusios lauko žolynų vainikais. Per naktį skambėjo dainos ir muzika – linksmybės tęsdavosi iki aušros. Palangiškių atmintyje Latvijos pusėje šventė buvus

dar didesnė ir triukšmingesnė.

Pačių seniausių Joninių nakties apeigų beveik nebepprisimename. Senieji žvejai yra pasakoję, jog ant Naglio kalno jie uždegdavo seną laivą. Tai buvusi auka jūrai, kad žvejų neskandintų.

Jonų sveikinimas

Galime pasidžiaugti, jog varduvininkų sveikinimo tradicija Palangos krašte dar gyva: „Kai ateis šv. Jonas, tai mada vainikuoti duris. Kaimynas buvo Jonas ir taip aplinkui buvo Jonų... Einam vakare, kad niekas nematytų ir apvainikuojam Jonams duris. Vainikai didžiausi, aplinkui visas duris. Supras, kas apvainikavo, tai ateina pasikviest“.

Ir šiomis dienomis galima surengti įsimintiną šventę Jonams, Jonukams, Janinoms, Janytėms – ir seneliams, ir tėveliams, ir vaikučiams. Gražu, kai gausus būrys jaunimo ir vyresniųjų, o gal net kelios šeimos ir kartos, susirenka ir eina slapčiomis papuošti varduvininkui durų. Aišku, iš anksto reikia nupinti bent vieną, o geriau kelis, vainikus iš beržų, klevo šakų, papuošti juos gėlėmis. Ant visų durų galima pakabinti po vainiką. Varduvaininkai dažniausiai jau žino, kad ateis artimieji, bičiuliai jų pasveikinti, tai iš anksto pasiruošia vaišių. Užkabinę vainikus, sveikintojai gali ir kokią dainą užtraukti, kad varduvininkas išgirstų ir kuo greičiau juos pakviestų vidun pasivaišinti, pasišokti.

Vainikas

Vainiko reikšmė Joninių šventėje ypatinga. Apskritas, pabaigos neturintis vainikas reiškia amžinybę ir darną, žmogaus dvasinį tyrumą. Savo forma jis panašus į saulę, teikiančią šilumą ir gyvybę. Vainikais, kaip svarbiais šventės atributais, tą naktį puošiasi visi, ypač jaunos, netekėjusios mergelės. Viena iš vainiko simbolinių reikšmių – dora, tyrumas, skaistybė. Kad vainikas turėtų stebuklingą galią ir galėtų išpildyti svajones, reikia žolynus surinkti iš kelių laukų, skirtingų rūšių, ir su niekuo nešnekančią nupinti.

Būrimai

Merginos tą vakarą burdavosi norėdamos sužinoti savo vedybinę laimę. Pievoje iškasa velėnos gabalėlį, atverčia į viršų ir po valandos pažiūri, kiek po ja vabalėlių prisirinko. Jie tik vienas – neištekės, jei du – ištekės, jei trys – gali sulaukti vaikelio.

Šv. Jono naktį neša du vainikėlius į bėgantį upelį ir paleidžia kartu. Jei plaukiant juodu išsiskiria, vėl sueina ir nuplaukia susiglaudę – tai ištekės už mylimo vaikelio, o jei vainikėliai atskirai plaukia – tai išsiskirs.

Raganos

Saulėgražos naktis – stebuklų naktis. Jos išskirtinumas siejamas su raganomis, piktosiomis dvasiomis ir negerų akių ar taip piktavaliais žmonėmis, kurie pasirenkę šią naktį pakenkti žmonėms. Laumės-raganos užjodinėdavo, užvarinėdavo gyvulius, atimdavo karvių pieną. Vyresnieji žmonės prisimena, kad birželio 23-osios vakarą tvarto duris apkašydavo dilgėlėmis, šermukšniais, užkišdavo už staktos grabnyčinės žvakės. „Kad čerauninkai (burtininkai, raganos) nesužavėtų, tai tvartą peržegnoja. Dėjo prie tvarto šermukšnius, putinus... Šermukšniai labai gerai nuo velnio. Mano tėvas buvo knygnešys, apsišvietęs žmogus, bet sakydavo – pamatai ką nors ne taip per Joną, tai jau pikta dvasia, reikia turėti šermukšnio lazda, tai atsiginsi.“

Paparčio žiedas

Palangiškiai pasakoja kaip reikia ieškoti paparčio žiedo:

„Švėnta Juona nakti nuėni, atsisiedi pas papartė kera ė lauki kol atės dvylēkta valonda naktėis. Tėn būdams pasi-jimk grabnyčiu žvakė, kėik gali pasėikti su ronka aplink save apsibriežk rata. Ir atės vėsuokės baidyklės, vėsuokės laumės, raganas – anuos nenuories doutė papartė žėida nuskintė. Baidys visėp, gundins i gousdins. O to nebijuok, ka so žvakė būsi – artyn nepriēs. Ir tumet pražys papartis ir nusiskint galiesi papartė žėida. Kad vėinam rėk ėtė i mėska, tai vėsė bėjė.“

Viena istorija pasakoja apie tai, kaip netyčia parsineštas paparčio žiedas stebuklus darė, sėkmę bei turtus atnešė: „Vėins vaikis išsivedė arklius prirėšti švėnta Juona nakti. Ir uns parejė i nomus. Vo bova apsiavės so klumpės ir ejė per mėska. Vo pasitaikė, ka papartė tėn auga. Uns ka parejė i nomus – tai vėskon žėna: kon kas dara, kon kas kalb, kas kon dėrb. Išsėspėr iš klumpiu ir jau viel nieka nebžėna. Uns nesupront kame rėkals. Iėn i sava kamara, palėikt klumpius lauke – nieka nebžėna. Isispėr, ėn kelis žingsnius so klumpės – viskon žėna. Ėn i lauka ir ont kėima palėikt klumpius – viel tas pats notink. Galvuo – no, kėp čia yr. Gal kas nuors yr tūs klumpiūs? Pasijiemė anus, inešė i sava kamara, pasikluojė popieriaus ont stala ėr ėšportėna iš klumpiu vėsas dolkes. Vo pamatė dėdlė graži, maža auksėnės spalvuos žėideli. Tai uns pasijiemė ton žėideli i ronkas, junt, ka viskon žėna. Kou daba darys? Prapjaun sava delna ir pasided ton žėideli puo skūra, pastom i paskiau užgyda ronka. Dabar jau vėsumet vėskou žėna: i kor kas kon dėrb, kor kėinuo torts yr, kor pinigā paslieptė. Tai vaikis palėka labā tortings. Ir uns gyvena gražė. Vedė žmuona gražė, susilaukė vākū. Vėsė bova dėdlė muokytė, vėsė išėjė i svieta ir gražė gyvena.“

Ratelis ir dainelės

Esem darželin

1

E - sem dar - že - lin, skin - sem rū - te - lė, skin - sem rū - te - lė, pin - sem vai -
Pin - sem vai - nė - ka, gal - ve - lė pou - šem, gal - ve - lė pou - šem, gra - žė dai -

2

nė - ka, Vai - ni - ke - li gra - žu - te - li, kas ta - ve sus - ky - nė?
niou - sem.

I dalis

1. Esem darželin, skinsem rūtelė,
Skinsem rūtelė, pinsem vainėka (2 k.)
Pinsem vainėka, galvelė poušem,
Galvelė poušem, gražė dainiousem. (2 k.)

susikabinę rankomis žemai eina ratu pagal saulę

suka ratelį prieš saulę

II dalis

- Vainikeli gražuteli, kas tavė suskynė? (n kartų)

Poros šokėjai pasisuka vienas į kitą veidu ir pina žilvitį, kabindamiesi tai į vieną, tai į kitą parankę. Taip vingiuoja priešingomis kryptimis, prasilenkdami tai vienu, tai kitu petim, kol susitinka savo porą.

Kartojant ratelį dainuojami tie patys 1-ojo posmelio I dalies žodžiai, tik keičiasi II dalies tekstas:

2 posmelio II dalis – Vainikeli gražuteli, kas tavė supynė? (n kartų)

3 posmelio II dalis – Vainikeli gražuteli, kas tavė dievieję? (n kartų)

Nevažiouk, debeseli

Kad saulelė pro debesėlius pasirodytų, dainuojame taip:

*Nevažiouk, debeseli,
Sunkiūse ratūse.
Atvažiouk, saulele,
Rateliuos, rateliuos.*

O kai saulelė išlenda, tada:

Ak vija, pinavija, jau pražyda kăp lelija. (2 k.)

Nelyk, lietelīau

*Nelyk, lieteliou,
Nedirb raseļēs,
Šildyk, saulele,
Giedra dieneļē.*

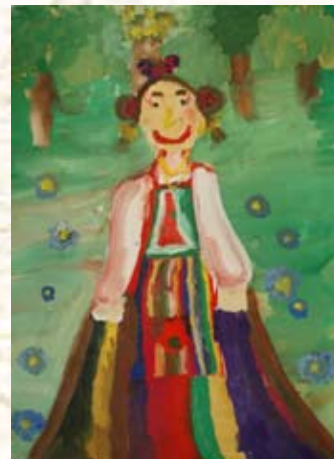

Prisimink, pakartok, pasidaryk

Ką veiksi per Jonines?

Pasirink tinkamą atsakymą:

- džiaugsiuosi ilgiausia metų diena,
- lauksiu, kol baigsis ilgiausia metų naktis,
- žaisiu ir šoksiu prie laužo,
- rinksiu piktžoles,
- bursiuosi su vašku,
- pinsiu vainikus sau ir varduvininkams,
- skaitysiu knygas apie raganas.

Ar pažįsti vaistažoles?

Kartu su tėveliais prisiminkite, kokias vaistažoles pažįstate, kokias vartojate namie, kaip jas renkate, paruošiate vartojimui. Jei turite knygelį apie vaistinius augalus, pažiūrėkite, kaip jie atrodo, kokie jų žiedai, lapeliai, kaip ir kur auga.

Nupieškite ramunėles, dilgėles, čiobrelis, žemuoges, kiaulpienes ar kitas jums žinomas populiarias vaistažoles.

Ar moki pinti vainikus?

Pamokykite vaikus pinti gėlių ir žolynų vainikus. Skinkite gėles ilgesniais koteliais, kad pavyktų jais apsukti pinamą vainikėlį. Nepamirškite įpinti gražių žolynėlių, smilgų. Jei vainikėlis netvirtas, greit išsyrantis, padėkite vaikui jį sutvirtinti paprastu siūlu (jais apsukti vainikėlio pagrindą neprispausdami gėlių žiedelių ir puošnių žolynėlių). Pasipuoškite visa šeima vainikais ir kartu keliaukite į Joninių šventę!

Valstybinės šventės

Kviečiame švęsti ne tik kalendorines, bet ir valstybines šventes. Tautinės vėliavos iškėlimas, Valstybės himno giedojimas, šventiniai šeimos pietūs, improvizuotas koncertas, surengtas namiškiams, svečiams, kaimynams, gali tapti gražia ir vertinga jūsų šeimos tradicija, kurios kasmet lauksite ir jai kūrybingai ruošitės. Jei mėgstate keliauti, surenkite išvyką, aplankykite svarbius istorinius, kultūrinius paminklus, susipažinkite su savo miesto, krašto istorija, svarbiais žmonėmis ir jų darbais.

- Prisimink, kokias valstybines šventes minite namuose, darželyje? Kaip jas švenčiate?
- Nuspalvink piešinį, papasakok, kas jame pavaizduota.

Šaltiniai:

1. Marcinkevičienė N. *Palangiškių kalendorinių švenčių apžvalga*// Palangos krašto tradicijos vakar ir šiandien: konferencija (Palangos m. savivaldybės viešoji biblioteka, 2007 spalio 11-12 d.).
2. Kriščiūnienė I. *Užgavėnių papročiai palangiškių atmintyje*// Palangos krašto tradicijos vakar ir šiandien: konferencija (Palangos m. savivaldybės viešoji biblioteka, 2007 spalio 11-12 d.).
3. Atvažiuoja Kalėdos. *Advento-Kalėdų papročiai ir tautosaka*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2000.
4. *Lietuvių folkloro chrestomatija*. Parengė B. Kerbelytė, B. Stundžienė. Vilnius: Regnum fondas, 1996.
5. Senvaitytė D. *Kalendorinių švenčių diskursas tarpukario Lietuvos periodikoje*. VDU, 2013.
6. Širiakovienė A. *Artėjant Kalėdoms...* Šiauliai, 1996.
7. Palangos m. savivaldybės viešosios bibliotekos kraštotyrisinis fondas.
8. Baniulaitytės Z. asmeninis archyvas.

Iliustracijų autoriai:

- 9, 25, 63 p. ir iliustracijos knygos puslapių fone – Egidija Japertaitė, St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 18 p. viršuje – Egidija Japertaitė, apačioje – Jonas Būbelis, 7 m., St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 19 p. – Katrina Leonavičiūtė, 11 m., St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 26 ir 39 p. – St. Vainiūno meno mokyklos mokytojos metodininkės D. Oškinytės mokinių darbai.
- 31 p. – mokytoja metodininkė D. Oškinytė, St. Vainiūno meno mokykla.
- 32 p. – Ignė Stasytė, 10 m., Šventosios pagrindinė mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 34 p. kairėje – Paulius Kaliušnas, 10 m., dešinėje – Marius Drungilas, 12 m., Šventosios pagrindinė mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 38 p. – Violeta Taurinskaitė, 10 m., Šventosios pagrindinė mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 43 p. – Raimonda Gaučiūtė, 12 m., Šventosios pagrindinė mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
- 47 p. kairėje – Ieva Meškytė, 11 m., Šventosios pagrindinė mokykla, centre – Agnė, 5 m., Palangos lopšelis-darželis „Nykštukas“; dešinėje – Evelina Norgėlaitė, 8 m., Šventosios pagrindinė mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.

- 52 p. – Valdis Putrius, 11 m., Šventosios pagrindinė mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
53 p. – Agnė Raciūtė, 13 m., St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja ekspertė L. Moncevičienė.
56 p. – Eglė Petreikytė, St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja ekspertė L. Moncevičienė.
62 p. – Adrijana Metrikaitė, 8 m., St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja metodininkė A. Bukauskienė.
64 p. – Linas Daukša, 10 m., St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja ekspertė L. Moncevičienė.
66 p. – Alma Putriūtė, 12 m., St. Vainiūno meno mokykla, mokytoja ekspertė L. Moncevičienė.

Dainelių, ratelių, šokių, žaidimų ir pasakėlių pateikėjai:

Aš toriejau vėstelė (48 p.) – Kotryna Vainoraitė (g. 1870 m.) iš Palangos.
Birutės daina (55 p.) – iš Palangos etnografinio ansamblio „Bočiai“ repertuaro.
Blukvilkių giesmė (21 p.) – Magdalena Vitkienė (g. 1906 m.) iš Kretingos r.
Ejė žydas keleliu (35 p.) – iš: Užgavėnių dainos ir šokiai, – Palanga, 1999.
Esem darželin (60 p.) – Konstancija Laučienė (g. 1910 m.) iš Kretingos r.
Garnys garnys (50 p.) – Agota Kukulskienė (g. 1918 m.) iš Palangos.
Gyvena Kaliedu senelė (25 p.) – Irena Dejūtė iš Būtingės.
Išbiegs, išbiegs (17 p.) – Vytautas Galdikas (g. 1927 m.) iš Palangos.
Kiškelis (14 p.) – Zita Paulauskienė (g. 1932 m.) iš Palangos.
Kumelėlė (9 p.) – Petronėlė Liktorienė (g. 1921 m.) iš Skuodo.
Linksmumas, gražumas (49 p.) – iš Palangos etnografinio ansamblio „Bočiai“ repertuaro.
Medėnė nomā (15 p.) – Petras Kazlauskas (g. 1923 m.) iš Kretingos r.
Nevažiouk, debeseli (61 p.) – Konstancija Laučienė (g. 1910 m.) iš Kretingos r.
Nelyk lieteliau (62 p.) – Stefaniya Jokubauskienė (g. 1900 m.) iš Telšių r.
Ok vei, ok vei (33 p.) – iš Palangos vaikų folkloro ansamblio „Kikilis“ repertuaro.
Pylėlė balta (49 p.) – Elvyra Skruibienė (g. 1932 m.) iš Palangos.
Po suodneli vākščiuodama (16 p.) – S. Vanagienė (g. 1907 m.) iš Mažeikių r.
Skaičiuotė (23 p.) – Adolfina Vaičiūnienė (g. 1930 m.) iš Palangos.
Šeimininke šiū namū (34 p.) – sukūrė Palangos moksleivių klubo folkloro ansamblis „Kikilis“.
U tiu tiū, sušalau (33 p.) – Konstancija Laučienė (g. 1910 m.) iš Kretingos r.
Upelė (51 p.) – iš Palangos vaikų folkloro ansamblio „Kikilis“ repertuaro.
Vėins viedar' bekepous (36 p.) – iš Palangos etnografinio ansamblio „Bočiai“ repertuaro.
Zoikeli poikeli (13 p.) – Emilija Černeckienė (g. 1915 m.) iš Palangos.
Žaidimas su fantų išpirkimu (22 p.) – Petronėlė Liktorienė (g. 1921 m.) iš Skuodo.
Žiedo dalinimas (8 p.) – Stanislava Vygontienė (g. 1912 m.) iš Palangos.
Žyds šoni šokava (37 p.) – Magdalena Vitkienė (g. 1906 m.) iš Kretingos r.
Žvėrbli, žvėrbli (24 p.) – Regina Andriekutė (g. 1933 m.) iš Palangos.
Žvėrbliis suprašė (24 p.) – Zuzana Kaunienė (g. 1911 m.) iš Palangos.

